

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 14

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua
Юридична лінія

10 лютого 2019 р.

УКРАЇНА

Київ

2810

Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 14):
матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції /
Збірник тез доповідей: випуск 14 (м. Тернопіль, 10 липня 2019 р.). -
Тернопіль, 2019.- 72 с.

УДК 340 (063)
ББК 67.0я43

ISSN 2617-2364

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних та історичних питань, які
оприлюднені на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

*Збірник матеріалів науково-практичної інтернет-конференції
включаються до наукометричної бази даних "PIHЦ/RSCI".*

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не
завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно
збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.
Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові
керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів
конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**COORDINATION OF LEGAL ACTS IN THE SPHERE OF FOREIGN
POLICY OF FINLAND**

Maksurov Alexey Anatolevich

*PhD in Law, Professor, Kiev National University named after
Taras Shevchenko*

The results showed that the coordination rules used in 6% of the legislative acts of Finland, including the Finnish Constitution, which are related to foreign policy.

For example, according Section 93 Chapter 8 «Competence in the area of foreign policy issues» (International relations) of the Constitution of Finland, the foreign policy of Finland is directed by the President of the Republic in cooperation with the Government. However, the Parliament accepts Finland's international obligations and their denouncement and decides on the bringing into force of Finland's international obligations in so far as provided in this Constitution. The President decides on matters of war and peace, with the consent of the Parliament [1].

Sometimes at a coordination norm is no direct reference, but the order of coordination of actions of subjects of law. For example, in Section 3 «Parliament's participation in decision-making» of Act on Military Crisis Management (211/2006) written:

(1) Before submitting a proposal referred to in section 2 concerning Finland's participation, the Government must consult Parliament's Foreign Affairs Committee. If the proposal concerns a crisis management operation that presents a particularly demanding military challenge or an operation that is not based on a UN Security Council mandate, the Government must, before submitting its proposal, consult Parliament by providing it with a report on the matter. If the proposal concerns the assignment of no more than ten persons to military crisis management duties, the Government must provide a report on the matter to Parliament's Foreign Affairs Committee before submitting its proposal.

(2) If plans are made for significant changes to the duties assigned to a Finnish crisis management force during the course of an operation, the

Government must consult Parliament or Parliament's Foreign Affairs Committee in accordance with subsection 1.

(3) Before submitting a proposal concerning the establishment of a standby unit, the Government must consult Parliament by providing it with a report on the matter. Before submitting a proposal on the participation of Finland in crisis management by using a standby unit, the Government must consult Parliament's Foreign Affairs Committee [2].

We believe that the need for coordination norms Act on Nordic Co-operation in Criminal Matters (138/1976) [3].

However, the scope of possible applications of the coordination mechanism is not unlimited. Thus, the coordination system of law enforcement in Finland needs further improvement.

Literature:

1. Constitution of Finland // The Constitution of Finland 11 June 1999 (731/1999, amendments up to 1112 / 2011 included) // <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>
2. Act on Military Crisis Management (211/2006) // <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2006/en20060211.pdf>
3. Act on Nordic Co-operation in Criminal Matters (138/1976) // <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1963/en19630326>

АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Бровко Наталія Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теоретико-правових та соціально-гуманітарних дисциплін Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

Поняття молодіжної культури було впроваджене реформаторським педагогічним крилом руху „Wandervogel”, найвизначнішим представником якого був Г. Вінекен. У сенсі освітньої революції „молодіжна культура” була протиположною існуючим ієрархічним структурам

батьківського дому та школи. Нова філософсько-педагогічна ідея покликана була визначити принцип партнерських стосунків „учень – учитель” або „діти – батьки” та підкреслювала самоцінність молодіжної фази, яка, за Г. Вінекеном «відіграє для дітей значну роль» [1, с. 215].

«Поняття «субкультура» на думку професора М.Головатого, - як науковий термін є досить широким та багатоскладовим, це система норм та цінностей, що відрізняє групу від більшості суспільства» [2, с. 33].

Щодо терміну „молодіжна субкультура”, то тлумачні словники визначають його як особливу сферу культури, суверенне цілісне утворення всередині пануючої культури, що відрізняється власним ціннісним ладом, звичаями, нормами, які закріплюються в особливих рисах поведінки людей, свідомості, мові [3, с. 10].

Концепцію системності субкультури підтримують ряд вчених, вбачаючи, що сучасне суспільство, яке базується на розподілі праці та соціальної стратифікації, породжує тим самим систему різноманітних субкультур, які базуються на:

- сукупності деяких негативно інтерпретованих норм та цінностей традиційної культури, що функціонують як культура злочинного прошарку суспільства;

- особливій формі організації людей (частіше за все молоді) – автономне цілісне утворення усередині панівної культури, яке визначає стиль життя та мислення її носіїв та відрізняється своїми звичаями, нормами та комплексами цінностей;

- трансформовану професійним мисленням системі цінностей традиційної культури, яка набула своєрідного світоглядного забарвлення;

- дистанціюванні від змістовних, сутнісних, фундаментальних закономірностей суспільного розвитку, визначення початковим пунктом засвоєння культури її форму та утворення багатогранності молодіжної субкультури;

- використанні для подальшого розвитку культури усього суспільства [4, с. 8].

На наш погляд, феномен молодіжної субкультури слід розглядати у трьох аспектах: культурологічному, антропологічному та психологічно-соціальному.

З культурологічної точки зору молодіжна субкультура — це частина культури суспільства, прихильники якої мають своє уявлення про культурні цінності, яке відрізняється від загально прийнятих у соціумі;

з точки зору антропології - це група людей у межах соціуму з відмінними моральними стандартами та моделями поведінки;

з точки зору психології – це прояв властивого молоді нігілістичного відношення до визнаних у соціумі канонів соціально-психологічних відносин між поколіннями, спроба у протестній формі самоутвердитися як особистість, яка не сприймає загальновизнані методи і форми соціалізації.

Таким чином, на нашу думку, молодіжна субкультура є частиною загальної системи культури, яка є динамічною системою, та яка, змінюючись на кожному часовому проміжку, відображає здатність системи реагувати на зовнішні та внутрішні процеси та, одночасно, адаптуватися до зовнішніх та внутрішніх умов свого існування, що постійно змінюються. Тому, можна говорити про те, що молодіжна культура, а власне і її цінності є змінними та залежать від змін у суспільстві, державі вцілому. Не секрет, що молодіжні субкультури можуть впливати на формування особистості. І такий вплив може бути різним.

Таким чином, дослідження феномену молодіжної субкультури з метою розробки та запровадження адекватних заходів виховання та навчання молоді повинно бути спрямовано на вивчення:

- емпіричних та психологічних причин намагання представників різноманітних субкультур показати свою індивідуальність, сказати сірій масі: “Я — особистість”, кинути виклик світу з його нескінченними буднями та зрівнялівкою [5, с. 2];

- соціальних, політичних та матеріальних обставин, наслідком яких є стала тенденція зростання кількості підлітків, які кожного дня у всіх країнах світу приймають ту чи іншу субкультуру;

- суті та змісту цього культурно-психологічного феномену, теоретичних засад та практичних прийомів спілкування з представниками субкультур у реальному житті.

Література:

1. Мюллер К. Молодіжні субкультури. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. № 24. 2002. 257 с.

2. Головатий М. Ф. Соціологія молоді: курс лекцій. Київ. 2006. 304 с.
3. Кон И.С. Социология молодежи. В кн.: “Краткий словарь по социологии”. Москва. 1988. 96 с.
4. Доренко О.В. Молодежь и культура. Киров. 2000.120 с.
5. Ми такі різні. Молодіжні субкультури: путівник по інтернет-ресурсам / Уклад. Є.А.Шевченко. Харків. 2015. 19 с.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне
та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

THE LEGAL STATUS OF INTERNATIONAL STUDENTS IN UKRAINE

Shchyhelska Halyna Ostapivna

*PhD, associate professor in the department of Ukrainian Studies and
Philosophy at Ternopil Ivan Puluj National Technical University*

The legal status of foreigners and stateless persons is determined by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine “On the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons”, the Law of Ukraine “On refugees and persons in need of subsidiary or temporary protection” other laws of Ukraine and the international treaties of Ukraine. If an international treaty of Ukraine sets other rules than those stipulated in “The law of Ukraine on the Legal Status of Foreigners and Stateless Persons”, the rules provided in the international treaty of Ukraine shall apply.

Foreigners and stateless persons, who stay in Ukraine on legal grounds, have the same rights, freedoms, and obligations as the citizens of Ukraine, with the exceptions set in Constitution, laws and international agreements with Ukraine.

Foreigners and stateless persons, who stay under the jurisdiction of Ukraine notwithstanding the legal grounds, are entitled to the recognition of their legal capacity as well as the basic human rights and freedoms.

Foreigners and stateless persons must strictly follow the Constitution and the laws of Ukraine, other legislative acts, as well as never breach the rights and freedoms, honor and dignity of other persons, interests of society and state.

Foreigners and stateless persons, who arrived in Ukraine for study purposes and received a temporary residence permit, stay on the territory of Ukraine on legal grounds. The residence permit is issued upon the corresponding application form of a foreigner or a stateless person, a valid medical insurance, a certificate proving the enrollment at the university in Ukraine, and the obligation of the educational establishment to notify the main executive migration authorities that the student was expelled. Foreigners and

stateless persons, who study in the educational establishments in Ukraine, can enter and leave Ukraine based on their passport and temporary residence permit.

Residence permit is issued for the study period, which is indicated in the corresponding order of the educational establishment on the set study period for the foreign students. The documents that prove university enrollment of a foreigner or a person without citizenship include the orders of the educational establishment on their acceptance and the set study period for the foreign students. Residence permit is issued to the foreign students based on the study period indicated in the document certifying their enrollment at the Ukrainian university.

Upon the expiration of the residence permit, a foreigner or a stateless person must withdraw the registration of their residence and move out of the country within the period of seven days. Meanwhile, the permit of stay is submitted to the hosting educational establishment, which shall return it to the corresponding local authority or office of State Migration Service of Ukraine at the place of residence of a foreigner or a stateless person within ten days of their withdrawal of the residence registration. Failure to submit the residence permit is considered invalid by the authorities.

International students living in Ukraine temporarily must register a new residence address within thirty days after their withdrawal of the residence and arrival in new residence place. The residence address is registered on the day of the document application. The residence may be also registered simultaneously with the withdrawal of registration of the prior residence address. Foreign students who did not comply with the legislative requirements regarding residence registration bear responsibilities set by law. Incompliance with the set order of movement and change of the residence by the foreigners and persons without citizenship leads to a penalty in the amount of thirty to fifty non-taxable minimum incomes of the citizens (according to part 1, art. 203, of Code of Ukraine on Administrative Offenses).

The rights of foreigners and stateless persons are directly related to the legal grounds of their stay in Ukraine; in case of any breach of certain conditions of their stay set by the state, the latter hold responsibility which is divided into general and special. General responsibility occurs when the foreigners who committed a crime are held responsible on common grounds like the citizens of Ukraine. Special responsibility includes the following cases:

disobedience of the order of stay in Ukraine and the transit across the territory of the country; reduced time period of the temporary stay in Ukraine and the ban on the entry to the country; forced return and expulsion from Ukraine. If these breaches do not presuppose the administrative or criminal charges, the period of a legal stay for a foreigner or a person without citizenship may be reduced. The period may be also reduced if a foreigner or a stateless person has no more grounds to continue their stay in Ukraine. Foreigners and stateless persons hold administrative responsibility according to part 1 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Foreigners and stateless persons shall pay a penalty in the amount of thirty to fifty non-taxable minimum incomes of the citizens in the following cases of the breach of the rules of stay in Ukraine: residence in Ukraine on the basis of invalid or expired documents, employment without proper permission if it is required according to the Ukrainian legislation, non-compliance with the set order of movement or change of residence, refusal to move out of the country after the expiration of the permit of stay, failure to appear in the educational establishment or a workplace within the set time limits and without any serious reasons, as well as violation of the rules of transit over the territory of Ukraine, except for the part two of this article.

According to the Law, foreigners can be forced to return to their country of origin or any other third country based on such resolution of the local authorities and the officials of State Migration Service of Ukraine, or expelled on the basis of the corresponding court resolution following the lawsuit of the local authorities or the officials of the State Migration Service of Ukraine. The resolution on the expulsion of foreigners or stateless persons can be complemented with a further three-year ban on the entry to Ukraine. The period of the entry ban to Ukraine is calculated starting from the date of resolution. Forced return presupposes the foreigner to move out of Ukraine following the corresponding resolution of the local authorities or the officials of the State Migration Service of Ukraine and accompanied by a further message sent within 24 hours articulating the grounds of the prosecutor's resolution, properly arranged documentation, acknowledgement of the foreigner's voluntary entry in Ukraine within the specified timeframe, and exercise of the further control over this obligation of a foreigner. For the purpose of control over the foreigner or the stateless person who is forced to move out of the country, such foreigners or persons without citizenship may be accompanied to the state border checkpoint.

Forced return is not applied to the juvenile foreigners and persons without citizenship under 18 years old, as well as to those staying in Ukraine under the Law “On refugees and Persons in need of subsidiary or temporary protection in Ukraine”.

The activity of the criminal groups in the sphere of illegal migration is characterized by the search of new strategies and mechanisms of organization of illegal transfers of the foreigners to Ukraine with their further movement to the countries of West Europe. Therefore, the so-called “student” channel (entry of foreigners illegally under the guise of students in the Ukrainian educational establishments) should be taken into account. The “student migrants” turn to the service of physical or legal authorities that prepare their invitation to the higher educational establishments in Ukraine, which serves as the basis for their Ukrainian visa application. As such, the administration of the educational institutions must take administrative law measures to prevent illegal immigration and crimes both by and towards foreigners. Particularly, it is important to consider the responsibility of the administration of the educational institution to follow the Ukrainian legislation in relation to the legal status of foreigners and stateless persons as well as the diligent fulfillment of the obligations of the hosting countries.

Література:

1. Закон України “Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту” [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-20) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/stru>.
3. Конституція України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Правила перебування іноземних студентів в Україні. Шляхи покращення взаємодії між ВНЗ та органами ДМС // Матеріали IV міжнародної науково-методичної конференції «Актуальні питання

організації навчання іноземних студентів в Україні», 2-4 травня 2018. – Т. : ТНТУ, 2018. – С. 5–15.

5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіційний веб портал]. – Режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

ПРИНЦИП ВОЄННОЇ НЕОБХІДНОСТІ ТА ЙОГО ЗАКРІПЛЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Акімов Михайло Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

Розповсюдженість збройних конфліктів низької інтенсивності у наш час обумовлює питання щодо спроможності міжнародного гуманітарного права адекватно регулювати засоби та методи, що застосовуються під час їх ведення. У зв'язку із цим підвищеної актуальності набуває принцип воєнної необхідності, що поряд із відмежуванням комбатантів і некомбатантів та пропорційністю утворює засади законного застосування сили під час бойових дій.

Міжнародне гуманітарне право у найбільш загальному розумінні являє собою компроміс між вимогами гуманності та воєнною необхідністю [1, с. 27]; у свою чергу остання є сукупністю потреб, пов'язаних із веденням бойових дій для перемоги над супротивником. Природно, що далеко не всі потрібні на війні дії (засоби, методи) можна назвати необхідними. Відтак воєнна необхідність повинна розглядатись також і як певне обмеження воюючих сторін, принцип, що не є протилежним гуманності, а навпаки, поряд із нею виступає засадничим для визначення поведінки учасників збройного конфлікту.

Якщо звернутись до історії формування міжнародного гуманітарного права, то ще Г. Гроцій висловлювався на користь обмеження поведінки воюючих сторін безпосередньо потребами війни: «Усі битви, що не слугують меті ані отримати належне, ані припинити війну, спрямовані виключно на задоволення честолюбства силою... суперечать обов'язку християнина та самій людяності» [2, с. 708-709]. Розвиваючи цю точку

зору, Ж.-Ж. Руссо вказував: «Якщо метою війни є знищення ворожої Держави, то переможець вправі вбивати його захисників, поки у них в руках зброя; але тільки-но вони кидають зброю та здаються, припиняючи ... бути ворогами... вони знову стають просто людьми, і переможець не має жодного права на їх життя» [5, с. 10].

Уперше принцип воєнної необхідності знайшов своє нормативне закріплення в Інструкції польовим військам Сполучених Штатів 1863 р. (або – за прізвиськом автора – «Кодексі Лібера»). У ньому визначалось, що «воєнна необхідність... пролягає у вжитті таких заходів, безумовно потрібних для досягнення мети війни та правомірних згідно сучасного права та звичаїв війни... не допускає ані жорстокості, ... у тому числі спричинення страждань заради самих страждань або з почуття помсти, ані заподіяння каліцтва чи поранень, окрім як у бою» [10]. Подібне трактування з одного боку уповноважувало воюючу сторону на застосування сили, а з іншого накладало на них певні обмеження. П'ять років потому ці ідеї були розвинені у преамбулі Санкт-Петербурзької декларації 1868 р. [3], де було зафіксовано, що «єдиною законною метою, що повинні мати держави під час війни, є послаблення воєнних сил супротивника», для чого «достатньо вивести з ладу найбільш можливу кількість людей»; при цьому «застосування такої зброї, що при завданні супротивнику поранення тільки збільшує страждання виведених з ладу людей або робить настання смерті неминучим, слід визнати таким, що не відповідає вказаній меті... застосування подібної зброї було б проти законів людинолюбства». Іншими словами, застосування вказаної зброї одночасно суперечило б і вимогам воєнної необхідності, і міркуванням гуманності.

Проект Брюссельської декларації 1874 р. [12] та Гаазькі конвенції про закони та звичаї сухопутної війни 1899 [7] і 1907 рр. [8] також містили формулювання про те, що право воюючих сторін обирати засоби та методи ведення війни не є необмеженим. Проте закріпити на міжнародному рівні поняття воєнної необхідності у тому розумінні, як воно сформульоване в «Кодексі Лібера», одразу не вдалося (хоча даний документ невдовзі і був використаний низкою європейських держав для створення власних настанов).

Зокрема, у Німеччині панувала заснована на ідеях К. фон Клаузевіца доктрина «Kriegsraison geht vor Kriegsmanier» (воєнна необхідність

виправдовує будь-які засоби і методи її ведення). Вважалося, що війна не має обмежуватись ураженням збройних сил та укріплень ворога, а повинна бути спрямована на знищення всіх його матеріальних та моральних ресурсів, тобто уможлиблювала використання будь-яких засобів та методів ведення бойових дій, що дозволяють одержати перемогу (навіть якщо вони заборонені законами та звичаями ведення війни) [9, с. 12], і розглядала їх вище за правові приписи [6, с. 218].

Тим не менше урахування принципу воєнної необхідності у нормах чинного міжнародного гуманітарного права є доконаним фактом. Підтвердженням цьому є те, що спроби захисту під час Нюрнберзького та Токійського міжнародних трибуналів посилались на воєнну необхідність як на обставину, що виключає злочинність діяння, були марними. У вирокі Десятого наступного Нюрнберзького трибуналу («справа Круппа») зазначено: «Закони та звичаї війни спеціально створені для всіх її етапів... твердження, що вони можуть ігноруватись довільно та на розсуд однієї з воюючих сторін, що вважає своє становище критичним, є ніщо інше як відмова від дотримання законів та звичаїв війни» [13, с. 138-139].

Чинні норми міжнародного гуманітарного права дозволяють визначити зміст воєнної необхідності таким чином:

1. Застосування даного принципу для легітимації дій, заборонених міжнародним гуманітарним правом, можливе тільки за наявності прямої вказівки на це у певній нормі (так, згідно ст. 126 Женевської Конвенції про поводження з військовополоненими 1949 р. представники Міжнародного комітету Червоного Хреста можуть відвідувати їх утримання, і такі відвідування можуть бути заборонені лише в силу «нагальної воєнної необхідності», як виняток та на визначений час [4]).

2. Воєнна необхідність ніколи не була і не є підставою для виправдання будь-яких дій проти ворога. Як вказував ще Ф. Лібер, вона одночасно надає право та обмежує воюючі сторони, ураховуючи також міркування гуманності.

Те, що воєнна необхідність виступає одночасно джерелом і права, і заборони, демонструє саму сутність законів війни. Остання, будучи особливою ситуацією застосування сили, є нічим іншим як виключенням із правових норм, тому дії проти супротивника вважались відхиленням від законів мирного часу не для ведення війни, а через пов'язану із цим необхідність. Саме тому міжнародне гуманітарне право базується на обох

цих принципах (воєнної необхідності та гуманності) та підлягає застосуванню як у зв'язку із безпосередньо веденням бойових дій, так і з метою посиленого захисту окремих категорій осіб та об'єктів, яким цей захист гарантований.

3. Воєнна необхідність – оціночне поняття, тому обмеження, що вона накладає на воюючі сторони, залежить від тлумачення. Найбільш широке розуміння змісту воєнної необхідності запропонував свого часу Ж. Пикте: «Якщо ми можемо вивести солдата з ладу, захопивши його, ми не повинні поранити його; якщо ми можемо досягти такого ж результату, поранивши його, ми не повинні вбивати його ... Якщо існують два способи, що дозволяють отримати одну і ту саму воєнну перевагу, ми повинні обрати той, що завдає меншої шкоди» [11, с. 75-76].

На завершення, не перебільшуючи значення принципу воєнної необхідності, слід тим не менше визнати, що сьогодні, із поширенням невоєнних методів збройного протистояння («гібридної війни») та через прагнення зацікавлених сторін вишукувати прогалини у міжнародному гуманітарному праві, саме він повинен бути використаний для обмеження поведінки (вибору засобів та методів) воюючих сторін.

Література:

1. Гассер Х.-П. Международное гуманитарное право. Введение. – М. : МККК, 1999. – 128 с.
2. Гроций Г. О праве войны и мира. – М. : Ладомир, 1994. – 867 с.
3. Декларация об отмене взрывчатых и зажигательных пуль : принята в Санкт-Петербурге 29 ноября 1868 года [Електронний ресурс] : Режим доступу – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_195.
4. Женевська конвенція про поводження військовополоненими від 12 серпня 1949 року [Електронний ресурс] : Режим доступу – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
5. Руссо Ж.-Ж. Об Общественном договоре, или Принципы политического Права. – М. : КАНОН-Пресс, Кучково поле, 1998. – 416 с.
6. Carnahan B.M. Lincoln, Lieber and the Laws of War: The Origins and Limits of the Principle of Military Necessity // American Journal of International Law. – 1998. – Vol. 92. – P. 213-231.

7. Convention on Laws and Customs of War on Land : adopted on July 29th, 1899 [Електронний ресурс] : Режим доступу – http://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague02.asp.
8. Convention on Laws and Customs of War on Land : adopted on October 18th, 1907 [Електронний ресурс] : Режим доступу – http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp.
9. Garner J.W. The German War Code // University of Illinois Bulletin. 5 August 1918. – Vol. XV. – № 49. – P. 1-34.
10. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code) : dated April 24th, 1863 [Електронний ресурс] : Режим доступу – <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/110>.
11. Pictet J. Development and Principles of International Humanitarian Law. Course, given in July 1982 at the University of Strasbourg as part of the courses organized by the International Institute of Human Rights. – Dordrecht, Boston, Lancaster, Geneva, 1985. – 101 p.
12. Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War : dated August 27th, 1874 [Електронний ресурс] : Режим доступу – <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/135?OpenDocument>.
13. War Crimes Reports. London, 1949. – Vol. 10. – 181 p.

ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕТОДІВ У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Іванова Ганна Сергіївна

кандидат юридичних наук, докторант кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Особливості методів публічного адміністрування: в методах знаходить своє вираження публічний інтерес; вони реалізуються в процесі публічного адміністрування; виражають упорядковувачий вплив публічної адміністрації на поведінку суб'єктів суспільства та становлять зміст цього впливу; в методах публічного адміністрування завжди міститься керівна воля держави, яка проявляється в юридично владних приписах публічної адміністрації; вони використовуються суб'єктами публічної адміністрації

як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції. Для методів публічного адміністрування засобом зовнішнього вираження є форми публічного адміністрування (правові і не правові). Вибір конкретних методів публічного адміністрування знаходиться в прямій залежності не тільки від особливостей організаційно-правового статусу суб'єктів публічної адміністрації, а насамперед - від особливостей об'єкта впливу (індивідуальний чи колективний, форма власності, адміністративно-правовий статус тощо).

Під *методом* розуміють спосіб або засіб досягнення поставленої мети. Згідно із цим метод адміністративно-правового регулювання - це сукупність правових засобів і способів (прийомів), за допомогою яких здійснюється владний вплив суб'єктів на об'єкти управлінських відносин [1, с. 8].

Методи адміністрування закріплені адміністративно-правовими нормами, тобто мають чітке юридичне оформлення і висвічують повноваження відповідних виконавчих органів.

Сукупність методів публічного адміністрування розподіляється на види за різними критеріями: *залежно від форми вираження*: (а) правові, (б) неправові; *залежно від правових властивостей*: (а) нормативні; (б) індивідуальні; *за ступенем владного впливу на об'єкти*: (а) імперативні, (б) уповноважуючі, (в) заохочувальні.

До загальних методів, як правило, належать методи переконання та примусу, адміністративного та економічного впливу, нагляду та контролю, прямого та непрямого впливу, регулювання, керівництва та управління (в тому числі оперативного). *А універсальні методи*, взаємодоповнюючи один одного, забезпечують належну поведінку учасників управлінських відносин. Вони взаємопов'язані, мають об'єктивний характер, між ними існує діалектична єдність, ступінь їх використання визначається рівнем розвитку суспільних відносин [2].

У системі методів публічного управління в АПК важливе місце посідає переконання як особливий засіб правового впливу. *Метод переконання* справедливо вважається основним методом управлінського впливу державної інспекції, він реалізується шляхом здійснення морального впливу на відповідних посадових осіб та громадян шляхом використання засобів масової інформації, залучення до проведення контрольних заходів представників громадськості, надання методичної

допомоги та ін. Найчастіше на практиці органи контролю використовують методи переконання і примусу в комплексі, що набувають все більшого поширення в Україні. Послідовне застосування цих методів полягає у формуванні в посадових осіб підконтрольних об'єктів необхідної правосвідомості, створенні умов щодо попередження та припинення правопорушень, а в необхідних випадках - притягнення до відповідальності за їх вчинення [3].

Спеціальні методи є складовою частиною загальних методів, які конкретизуються ними, і в сукупності реалізують загальне регулювання сільського господарства.

Далі детальніше проаналізуємо особливості кожного спеціального методу. *Метод видання наказів, розпоряджень та вказівок* є одним із ключових методів контролю в сільському господарстві України. Також важливим методом у списку спеціальних методів публічного управління є *розгляд документації*, який необхідний для нормального функціонування сільськогосподарського об'єкта.

Проведення реєстрації суб'єктів та об'єктів господарюючої сфери. Для прикладу, Держветфітослужба веде загальнодержавний реєстр осіб, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з виробництвом та обігом об'єктів регулювання [4].

Моніторинг як визначальний метод має на меті своєчасно зібрати, обробити, проаналізувати необхідну інформацію і тим самим відвернути негативні процеси в сільському господарстві України. Інформація, одержана згідно із цією системою спостережень, на практиці має виступати своєрідним сигналом-попередження про будь-які зміни стану об'єктів сільського господарства.

Також варто згадати про новітній метод контролю - *метод впровадження досягнень науки та міжнародного досвіду*. На сучасному розвитку держави він відіграє чималу роль, оскільки піднесення сільського господарства України, насамперед, залежить від наукових здобутків та світового прогресу.

Інспекторські перевірки є важливим елементом контролю, і в кожному окремо визначеному випадку вони вимагають чіткої регламентації.

Так, агропромисловий комплекс забезпечує суспільство продовольством і сировиною для промислового виробництва, охоплює

виробництво сільськогосподарської продукції, її заготівлю (закупівлю) та переробку. З урахуванням виключної значущості цієї сфери для народного господарства її віднесено до пріоритетних, яку забезпечує держава шляхом різних організаційно-економічних і правових заходів.

На підставі аналізу особливостей застосування адміністративно-правових методів публічного адміністрування у сфері АПК, встановлено, що для його ефективного функціонування необхідним є впровадження нових методів публічного управління та сучасних технологій шляхом проведення ряду змін, серед яких є внесення змін до КУпАП.

Література:

1. Гладун З.С. Адміністративне право України: Опорні конспекти лекцій. Тернопіль: Юридичний інститут ТАНГ, 2002. 228 с.
2. Поняття та види методів державного управління. URL: <http://bigreferat.com/ukr/bigreferat4879.html> (дата звернення: 15.07.2018).
3. Костилен В.В. Організаційно-правові засади контрольної діяльності державних інспекцій у соціальній сфері: дисс... канд. юрид. наук: 25.00.01. Харків, 2003. 205 с.
4. Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України: Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 464/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.07.2018).

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кувакін Сергій В'ячеславович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та митного права, Університет митної справи та фінансів

Бровкіна Марія Іванівна

студентка, Університет митної справи та фінансів

Під адміністративною відповідальністю слід розуміти накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що зумовлюють для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру. Адміністративна відповідальність є одним з видів юридичної

відповідальності, що має всі ознаки останньої. Разом з тим адміністративна відповідальність є складовою адміністративного примусу і наділена всіма його ознаками.

Основним нормативно-правовим актом, який передбачає адміністративну відповідальність неповнолітніх, є Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП). Слід зауважити, що КУпАП не дає визначення «неповнолітньої особи», однак воно зазначено у Сімейному кодексі України. Так, відповідно до ст. 6, неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [2].

Згідно з ст. 12 КУпАП, адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [1]. Тобто законодавець встановив вік настання адміністративної відповідальності – 16 років. Однак, у ст. 13 КУпАП регламентовано відповідальність неповнолітніх у віці від 16-ти до 18-ти років. Водночас, у ст. 184 КУпАП йдеться про вчинення правопорушення неповнолітніми у віці від 14-ти до 16-ти років, які ще нібито не є суб'єктами адміністративної відповідальності, але у цьому разі все ж таки може настати адміністративна відповідальність у виді накладення штрафу на законних представників неповнолітніх. Це за своїм змістом не є адміністративною відповідальністю неповнолітніх, а є відповідальністю законних представників за дії неповнолітніх. Таким чином. Таке притягнення батьків неповнолітніх справляє непрямий виховний вплив на неповнолітніх та вказує батькам на прогалину у вихованні, за допомогою чого здійснюється профілактика вчинення правопорушень, у тому числі повторних [3, с. 57].

До неповнолітніх віком 16-18 років, які скоїли адміністративні проступки, можуть бути застосовані заходи, передбачені ст. 24¹ КУпАП, а саме:

- зобов'язання публічно або в іншій формі вибачитись перед потерпілим;
- попередження;
- догана або сувора догана;
- передання неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, або під нагляд педагогічному чи трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [1].

Найменш суворим заходом є зобов'язання публічно або в іншій формі вибачитись перед потерпілим. Цей захід орган адміністративної

юрисдикції застосовує тоді, коли він дійшов висновку, що неповнолітній визнав неправомірність своєї поведінки, суспільну шкоду скоєного діяння і покався в ньому.

Попередження — суворіший захід виховного впливу, що полягає в усному оголошенні органом адміністративної юрисдикції офіційного від імені держави осудження неповнолітнього правопорушника і його поведінки, яка виявилась у скоєнні адміністративного проступку.

Догана або сувора догана є заходами, які застосовуються до неповнолітніх правопорушників у разі систематичного невиконання ними встановлених правил поведінки і скоєння правопорушень, що свідчать про формування антисуспільної установки.

Передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, що їх замінюють, складається з накладення на вказаних осіб органом адміністративної юрисдикції зобов'язання з посилення виховного впливу на неповнолітнього правопорушника: здійснення культурно-виховних заходів; роз'яснювальної роботи; систематичного контролю поведінки неповнолітнього та ін. Під особами, що замінюють батьків, розуміються усиновителі, опікуни і піклувальники.

Передача неповнолітнього правопорушника під нагляд педагогічному або трудовому колективу означає накладення органом адміністративної юрисдикції на відповідний колектив з його (колективу) згоди зобов'язання здійснювати на неповнолітнього виховний вплив і контролювати його поведінку. По суті, це довіра педагогічному або трудовому колективу неповнолітнього, якого вони знають за спільною роботою або навчанням і за поведінку якого беруть на себе зобов'язання. Таким колективом може бути, наприклад, педагогічний колектив школи, де навчається неповнолітній, або трудовий колектив підприємства, де він працює. При цьому орган адміністративної юрисдикції, який розглядає справу про правопорушення неповнолітнього, повинен бути впевнений у можливостях позитивного впливу такого колективу на неповнолітнього правопорушника, що передається під нагляд колективу [5, с. 302-303].

Слід також зауважити, що скоєння адміністративного проступку неповнолітнім є обставиною, що пом'якшує відповідальність (ст. 34 КУпАП). Пояснюється це тим, що неповнолітні загалом не мають стійкої психіки, достатнього життєвого досвіду, не завжди усвідомлюють шкоду від заподіяного, легко піддаються впливу інших осіб, особливо старших за віком, що часто стають організаторами або підбурювачами

правопорушень; враховується також, що неповнолітні легко піддаються виховному впливу і можуть виправитись без застосування до них жорстких заходів адміністративного стягнення.

Варто зазначити, що КУпАП містить норми, які обмежують коло адміністративних стягнень і закріплюють додаткові гарантії щодо неповнолітніх осіб у разі їх притягнення до адміністративної відповідальності:

- не може застосовуватись адміністративний арешт до осіб, які не досягли вісімнадцяти років (ст. 32);

- існують обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення в разі вчинення правопорушення неповнолітнім (п. 4 ч. 1 ст. 34);

- у разі заподіяння шкоди неповнолітнім, який досяг шістнадцяти років і має самостійний заробіток, а сума шкоди не перевищує одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, суддя має право покласти на неповнолітнього відшкодування заподіяної шкоди або зобов'язати своєю працею усунути її (ч. 2 ст. 40) [1].

Аналіз чинного законодавства щодо адміністративної відповідальності неповнолітніх також дає можливість стверджувати про наявність цілого ряду прогалин, які в сучасних умовах створюють суттєві перешкоди в боротьбі з девіантною поведінкою неповнолітніх. Серед них варто зазначити, по-перше, КУпАП не закріплює цілого ряду суттєвих термінів та дефініцій. Так, наприклад, Кодекс не дає визначення адміністративної відповідальності (хоча Розділ II має назву «Адміністративні правопорушення та адміністративна відповідальність»); не закріплює широко вживані поняття «неповнолітній» та «дитина»; встановлює систему заходів впливу на неповнолітніх (ст. 24-1 КУпАП), але не дає поняття цих заходів адміністративного примусу, що створює складності у визначенні їх правової природи, тощо.

По-друге, законодавство не вказує цілей застосування заходів впливу на неповнолітніх, тому їх виховну мету можна зрозуміти лише аналізуючи зміст цих заходів. Крім того, відсутня вказівка на підстави адміністративної відповідальності неповнолітніх загалом та підстави застосування кожного конкретного заходу впливу зокрема [4, с. 127].

На основі вищевикладеного доходимо висновку, що чинним законодавством України регламентовано адміністративну відповідальність неповнолітніх, однак не без прогалин. Кодекс України

про адміністративні правопорушення було прийнято у 07.12.1984 році, тому очевидні проблеми у взаємозв'язку із сучасністю. Необхідна більш конкретизована регламентація даного питання з боку законодавця.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення – Кодекс України; Закон., - від 07.12.1984 - № 8073-Х.
2. Сімейний кодекс України – Кодекс України; Кодекс, Закон – від 10.01.2002 - № 2947-III.
3. Кукшинова О. О. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. / О. О. Кукшинова // Митна справа – 2015р., - №5(101) – с. 55-63.
4. Ткаля О. Проблеми та перспективи адміністративного впливу, що застосовується до неповнолітніх / О. Ткаля // Адміністративне право і процес – 2017р., – №8 – с. 125-129.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, – 2018р., – с. 446

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Михайлов Олександр Васильович

кандидат педагогічних наук, доктор філософії, доцент, викладач-методист циклової комісії правових дисциплін, Вищий навчальний заклад Кіровоградський кооперативний коледж економіки і права ім. М.П. Сая

Коваленко Тетяна Володимирівна

викладач першої категорії циклової комісії правових дисциплін, Вищий навчальний заклад Кіровоградський кооперативний коледж економіки і права ім. М.П. Сая

Найпоширенішим видом юридичної відповідальності в правовій системі України сьогодні є адміністративна відповідальність. Адміністративна відповідальність є і одним із найбільш дієвих правових інструментів у боротьбі з наймасовішими протиправними діяннями, якими

є адміністративні проступки. Головною їх особливістю є те, що вони входять до широкого кола відносин, що регулюються нормами адміністративного права. Ці правові відносини виникають у сфері державного управління, економіки, соціально-культурного і адміністративно-політичного будівництва, підприємницької діяльності, а також контролю і нагляду, як у внутрішньоорганізаційній діяльності державного механізму, так і позавідомчій.

Інституту адміністративної відповідальності присвячена низка монографій, наукових статей, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до законодавства таких авторів, як Ю. Абакумова, В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Безсмертний, Ю. Битяк, І. Голосніченко, Є. Додін, В. Зуй, З. Кисіль, А. Комзюк, В. Колпаков, О.С. Літошенко, О. Остапенко, М. Тищенко тощо. Проте серед цих науковців немає єдності думок щодо поняття адміністративної відповідальності.

Адміністративна відповідальність – це одне з фундаментальних понять сучасного адміністративного права. Проте, чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) не дає визначення адміністративної відповідальності, незважаючи на те, що глава II має назву «Адміністративні правопорушення та адміністративна відповідальність». У ст. 23 КУпАП йдеться лише про те, що адміністративне стягнення є мірою адміністративної відповідальності і застосовується з метою виховання особи, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень, як самим правопорушником, так і іншими особами [5].

Натомість адміністративно-правова література переповнена визначеннями поняття «адміністративна відповідальність». Досліджуючи інститут адміністративної відповідальності, професор А. Комзюк визначає адміністративну відповідальність як застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що мають для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [2, с. 7]. Професор В. Колпаков стверджує, що адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом,

передбачених законодавством, за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які здійснені правопорушником [7, с. 290].

Більш детально визначення цього поняття дає О. Літошенко, яка зазначає, що адміністративна відповідальність, як різновид юридичної відповідальності, являє собою врегульовані нормами права відносини між державою в особі органів адміністративної юрисдикції і відповідних посадових осіб та особою, яка скоїла адміністративне правопорушення, що знаходять свій вираз у застосуванні до правопорушника заходів державного примусу у вигляді адміністративних стягнень, які тягнуть за собою несприятливі наслідки особистісного, майнового та іншого характеру і владний осуд винного суб'єкта з метою попередження та припинення адміністративних правопорушень [8, с. 8; 1, с. 65].

Визначення поняття адміністративної відповідальності міститься і в підручниках і навчальних посібниках з адміністративного права. Так, Ю. Битяк, В. Зуй під адміністративною відповідальністю пропонують розуміти накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [3, с. 170].

О. Остапенко, З. Кісіль, М. Ковалів зазначають, що адміністративна відповідальність – це реалізація адміністративно-правових санкцій, застосування адміністративних стягнень. Суть адміністративної відповідальності полягає у впливі, що чинять уповноважені органи або посадові особи на громадянина, який вчинив адміністративне правопорушення і тягне за собою негативні для правопорушника наслідки морального (попередження), матеріального (штраф) або особистого характеру (адміністративний арешт) [5, с. 63].

І. Голосніченко, В. Авер'янов вважають, що адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [4, с. 430 – 431].

В порівнянні з вищезазначеними визначеннями поняття адміністративної відповідальності С. Стеценко дає більш вужче і чіткіше визначення адміністративної відповідальності. На його думку адміністративна відповідальність – це різновид юридичної

відповідальності, що полягає в застосуванні до осіб, які вчинили адміністративні проступки, особливих санкцій – адміністративних стягнень [9, с. 223].

Перелік визначень поняття «адміністративна відповідальність» можна продовжувати, але всі наведені визначення нагадують спробу дослідити ціле за його окремими проявами, але при цьому не складається чіткого уявлення про саме ціле.

Тому, на наш погляд, найбільш повною дефініцією адміністративної відповідальності є та, яку запропонував В. Колпаков.

Отже, адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником.

Але, на нашу думку, необхідно визначити на рівні чинного адміністративного законодавства поняття «адміністративна відповідальність», оскільки на сьогоднішній день це питання залишається відкритим.

Таким чином, проаналізувавши основні дефініції поняття «адміністративна відповідальність», які найчастіше використовуються сьогодні, можна зазначити таке: необхідно закріпити у част. 2 ст. 9 КУпАП поняття «адміністративна відповідальність», тому що реформування адміністративного законодавства неможливе без чіткого визначення його головних понять. Це визначення повинно мати такий вигляд: «Адміністративна відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, що проявляється у реакції держави на скоєне правопорушення винним суб'єктом правопорушення у вигляді адміністративних стягнень та заходів впливу, що застосовуються до неповнолітніх, що тягнуть для правопорушників несприятливі наслідки».

Оскільки курс європейської інтеграції передбачає вдосконалення національного законодавства та наближення його до європейських стандартів правового регулювання, не є винятком й адміністративне законодавство, норми якого найчастіше використовуються в суспільстві. Тож недостатня визначеність поняття «адміністративна відповідальність» є проблемою сьогодні. Таке чітке визначення у чинному законодавстві сприятиме подальшому науковому опрацюванню механізмів притягнення до адміністративної відповідальності.

Література:

1. Абакумова Ю. В. Правове регулювання адміністративної відповідальності : навч. посіб. Запоріжжя : КПУ, 2008. 216 с.
2. Адміністративна відповідальність в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.
3. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: У двох томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов. Київ: Юридична думка, 2004. 584 с.
5. Адміністративне право: навч. пос. / О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кісіль. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 536 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Суми : ТОВ «ВВП НОТІС», 2019 р. 328 с.
7. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
8. Літошенко О. С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності : автореф.т дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. : 12.00.07. Київ, 2004. 16 с.
9. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАВНІСНИХ І ПРИСІЧНИХ СТРОКІВ

Гуйван Петро Дмитрович

кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, професор

Полтавського інституту бізнесу

Розвиток правової науки виявив серйозну роль, котру грає час у сучасних цивільних відносинах, формуючи їх визначеність та стабільність, забезпечуючи конкретність обсягів прав та обов'язків учасників цивільного обігу, гарантуючи їхню дисциплінованість. Актуальність темпоральних питань для юридичної науки впливає, в першу чергу, з того, що всі об'єкти вивчення та регулювання (правовідносини) розвиваються в часі, мають динамічний характер. Відтак, їхня тривалість відноситься до тих параметрів, які визначають та формують юридичну природу того чи іншого правового явища. Регулювання строків є традиційним правовим механізмом, який має притаманний лише йому спосіб впливу на перебіг взаємин у соціумі, що мають правове оформлення.

Наука досить переконливо доводить необхідність різних за юридичною природою строків для реалізації суб'єктивного матеріального права, адже, як правило, законодавець вважає за необхідне обмежити існування певного зобов'язання та відповідних матеріальних прав і обов'язків, що складають його зміст. Наразі в нашій цивілістичній науці та правозастосовній практиці продовжуються дискусії стосовно віднесення різних конкретних строків, що визначають тривалість окремих повноважень чи обов'язків особи, до тих чи інших видів. Тому все більш актуальним стає питання визначення правової сутності того чи іншого цивільного строку. Далеко не всі спроби класифікацій можемо визнати вдалимими. Скажімо, А.А.Головко стверджував, що строк примусового виконання судового рішення є різновидом позовної давності. Таке ототожнення вказаних строків здійснювалося, навіть попри те, що виконавчі строки автор відносив до процесуальних [1, с. 6]. Звісно, дана

теза аж ніяк не може заслуговувати на підтримку. Не слід також ототожнювати позовну давність зі строками захисту порушеного права [2, с. 12-13]. По-перше, судовий спосіб захисту, право на отримання якого якраз і обмежується давнісним строком, не є виключним. Існує також низка захисних механізмів, які дозволяють усунути правопорушення та його наслідки без звернення до державного юрисдикційного органу. Даний інструментарій не регламентується в часі позовною давністю. А, по-друге, слід чітко усвідомлювати значення поняття «строк захисту права» (чого, на жаль, наразі національний законодавець не зробив), бо інакше відбудеться невідповідне змішування матеріальних строків із процесуальними. Адже, приміром, строк захисту порушеного права найчастіше у доктрині і законодавстві розглядається як період вчинення необхідних процесуальних дій у правозахисному процесі. Принаймні, саме таке тлумачення дається розумному строку у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3].

У цивілістиці, котра є однією з наук, що забезпечує правове регулювання суспільних взаємин, існує багато досліджень, пов'язаних з різними темпоральними впливами на встановлення, здійснення, захист суб'єктивних матеріальних прав особи. При цьому науковці досліджують окремі властивості тих чи інших матеріальних строків, що опосередковують тривалість певного регулятивного або охоронного повноваження особи. Разом з тим, акценти переважно робилися та продовжують робитися на дослідженні лише внутрішнього змісту тих інститутів, котрі мають нормативне закріплення. У той же час практично відсутні порівняльні аналізи окремих строків. Між тим, цілком очевидно, що у даній сфері правового регулювання маємо цілу низку різних за сутністю, призначення та правовим інструментарієм темпоральних механізмів, які по-різному зумовлюють не лише порядок встановлення, обчислення і перебігу строків, а й забезпечують періоди існування неоднакових за юридичним змістом правових явищ. Тож важливим є надання визначення та виділення значимих чинників позовної давності, які характеризують її як строк захисту порушеного права, та порівняння їх із зовнішньо схожими але сутнісно відмінними ознаками присічних строків.

Маємо констатувати, що на сьогоднішній день далеко не завжди у публіцистиці та законодавстві надається належна кваліфікація окремих

цивільних строків, що призводить до використання самими контрагентами та правозастосовними органами хибного регулюючого інструменту. Наприклад, В.О.Рясенцев шестимісячний строк, протягом якого за наймачем житлового приміщення у разі тимчасового вибуття зберігається право на користування ним, відносить до позовної давності [4, с. 28], що не відповідає фактичному стану речей. Невиправданому ототожненню давнісних та інших матеріально-правових строків часто сприяє невдала термінологія. Досить поширеною в нормативних актах є практика кваліфікації певних строків як давнісних, тоді як за своєю сутністю вони такими не є. Це призводить до численних помилок на практиці при здійсненні та захисті суб'єктивних цивільних прав. Від кваліфікації певного строку як давнісного залежить правильність обчислення його початкового терміну або можливість відновлення права на судовий захист. Відтак важливо відмежувати давнісні від інших строків, що застосовуються при регулюванні відносин.

В контексті нашого дослідження актуальним є аналіз схожих та відмінних характеристик давнісних та присічних строків. Остання назва певної категорії цивільно-правових строків та відповідні правила їхнього застосування поки що, на жаль, не отримали нормативного закріплення. В літературі [5; 6, с. 22] прийнято називати присічними (преклюзивними) строки, що обмежують можливість здійснення регулятивного повноваження особи. Одним з критеріїв відмежування будь-якого строку від давнісного є його призначення, зокрема, чи використовується даний строк для реалізації регулятивного повноваження, чи він є часом існування охоронного права на захист. Саме, керуючись передовсім даним чинником, слід відмежовувати давнісні строки для захисту суб'єктивного права і від присічних. Керуючись вказаним критерієм, можемо сказати, що до строкових прав, обмежених присічними проміжками часу, належать, наприклад, право спадкоємця на прийняття спадщини від дня її відкриття, право відшукувати загублену річ, бездоглядну домашню тварину тощо [7, с. 94]. Іноді навіть у тих випадках, коли реалізація матеріального права відбувається шляхом звернення до суду, теж треба казати про строки здійснення не охоронного а регулятивного повноваження. Так, після публікації в ЗМІ про порушення провадження про банкрутство кредитор має звернутися з вимогою до господарського

суду протягом одного місяця. В цих випадках мова йде не про позовну давність, а про строкове матеріальне право.

Чинне законодавство України встановлює окремі зобов'язальні відносини, за якими кредитор, здійснюючи власні активні дії, може реалізувати своє суб'єктивне право тільки в межах встановлених строків. Наприклад, вимога кредитора спадкодавця до спадкоємців має бути пред'явлена протягом шести місяців з часу відкриття спадщини (ст.11261 ЦКУ), такий же строк встановлений для вимоги кредитора до поручителя у разі невизначеності строку договору поруки (ч. 4 ст. 559 ЦКУ).

Історично в цивілістиці так склалося, що поняття давнісного та присічного строків якщо і не ототожнювалися, то визнавалися досить близькими. Розглянемо вплив давнісних та присічних строків на існування матеріального цивільного права як критерій такого розмежування. За великим рахунком, не погоджуючись з тезою про повне ототожнення присічних строків здійснення регулятивного суб'єктивного права із строками його захисту, слід все ж зазначити, що позовна давність є теж строком здійснення повноваження шляхом активної поведінки правоволодільця. Відтак і ті вчені, які в літературі обстоюють концепцію щодо оцінки позовної давності виключно як часу існування охоронно-правової судової вимоги, не можуть не бачити, що в даному сенсі давність фактично є схожою на присічний строк, позаяк у разі нереалізації протягом його перебігу суб'єктивного матеріального права на захист останнє припиняється. І хоча В.В. Луць вказує, що позовна давність не носить присічного характеру для існування суб'єктивного права [8, с. 57], слід зазначити, що автор веде мову про право охоронюване. Якщо ж говорити про охоронне матеріальне право, персоніфіковане у позовному домаганні, то час його існування якраз і охоплюється позовною давністю. Отже, як бачимо, з огляду на характер впливу на обмежене строком матеріальне право в разі здійснення чи нездійснення необхідної поведінки протягом його перебігу давнісні та присічні строки досить подібні.

Прийнято вважати, що значною мірою юридична сутність вказаних строків полягає у різних правових наслідках їх закінчення [9, с. 109]. Проте, аналіз результатів, що настають у разі їх спливу не завжди дає чітку відповідь про відмінні характеристики даних строків. Зокрема, не можна погодитися з твердженням, що різниця між давнісними та присічними строками полягає в тому, що пропуск позовної давності

означає припинення суб'єктивного права, яке нею обмежувалося в часі, тоді як присічний строк погашає не порушене суб'єктивне право [10, с. 45]. Така теза неприйнятна хоча б тому, що охоронне цивільне право не припиняється зі спливом давнісного строку, це підтверджується законодавчим закріпленням можливості виконання обов'язку, що входить до складу зобов'язання, після закінчення позовної давності (ч.1 ст. 267 ЦКУ). Погашається лише можливість отримання судового захисту права, тобто припиняється дія позовного домагання уповноваженого, яке входить до змісту охоронно-правового зобов'язання.

Література:

1. Головка А.А. Действие исковой давности в советском гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1953. 14 с.
2. Фридман Н.П. Сроки в гражданском праве / под ред. В.А. Рясенцева. М.: ВЮЗИ, 1986. 60 с.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Рясенцев В.А. Применение судами сроков исковой давности. Социалистическая законность. 1950. №4. С.25-31.
5. Гурвич М.А. Пресекательные сроки в советском гражданском праве. М.: ВЮЗИ, 1961. 80 с.
6. Бабкин А., Молчанова Т. Виды пресекательных сроков в гражданском праве. Советская юстиция. 1981. №24. С. 20-24,
7. Луць В.В. Строки в цивільних правовідносинах: Конспекти лекцій з спецкурсу. Львів: Вид-во ЛДУ, 1992. 108 с.
8. Луць В.В. Строки захисту цивільних прав. Конспекти лекцій зі спецкурсу. Львів: ЛДУ, 1993. 60 с.
9. Лебедева К.Ю. Исковая давность в системе гражданско-правовых сроков: дис. ... канд. юрид. наук. Томск, 2003. 243 с.
10. Фролов Ю., Фролова Г. Некоторые проблемы применения сроков исковой давности, их отличия от иных сроков в гражданском праве. Підприємництво, господарство і право. 2001. №10. С. 45-47.

МЕТА ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Гулик Андрій Григорович

кандидат юридичних наук, суддя Львівського окружного адміністративного суду

Редакція Закону України № 2147- VIII від 3 жовтня 2017 року привнесла значну кількість змін до ЦПК України, знову актуалізувавши питання цілей і завдань підготовчого провадження, змісту й механізму здійснення процесуальних дій. Наскільки вдалими виявляться нововведення, чи будуть вони сприяти формуванню умов для реалізації права на справедливий судовий розгляд з мінімальними витратами часу й засобів покаже як практика застосування нового цивільного процесуального законодавства, так і суспільна думка, що відображає ступінь довіри громадян до судової системи. Вихідною на сучасному етапі вважаємо тезу, згідно з якою пропонується сьогодні в законодавстві модель підготовчого провадження ще не має остаточного концептуально завершеного характеру.

Очевидно, що законодавча регламентація підготовки справи до судового розгляду повинна починатися з визначення цілей і завдань правового інституту або стадії, що розглядаються. Це, у свою чергу, буде сприяти не тільки визначенню місця підготовчого провадження у структурі цивільної процесуальної діяльності, але й формуванню належних засобів і методів їх досягнення. Однак питання цілей підготовчого провадження в новому цивільному процесуальному законодавстві порушені лише в найбільш загальному вигляді. Справді, на що повинна бути спрямована процесуальна діяльність суду й осіб, що беруть участь у справі на даному етапі, які результати повинні бути отримані, який процесуальний інструментарій досягнення заявлених цілей? Вбачається, що поставлені питання безпосередньо стосуються не тільки проблеми підготовки справи до судового розгляду, але й оцінки ефективності правосуддя в цивільних справах, новелізації цивільного процесуального законодавства.

У попередній редакції ЦПК України також прямо не були закріплені цілі підготовки. Норми цивільного процесуального закону містили

вказівки тільки на мету проведення попереднього судового засідання. Згідно з ч. 1 ст. 130 попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного й швидкого вирішення справи. При цьому, у ст. 189 чинного ЦПК України прямо передбачені завдання підготовчого провадження. Цікаво зазначити, що в п. 6 цієї статті згадується можливість здійснення й інших процесуальних дій. При цьому законодавець наголошує на тому, що ці дії повинні вчинятися з метою забезпечення правильного, своєчасного й безперешкодного розгляду справи по суті. Таким чином, виходячи з даного положення, можна стверджувати, що, хоча й опосередковано, але законодавець метою підготовчого провадження вважає правильний, своєчасний і безперешкодний розгляд справи по суті.

Частково норми цивільного процесуального законодавства щодо цілей підготовки справи до судового розгляду повторюють положення цивілістичної доктрини, у якій протягом тривалого часу інституалізації підготовки формувалися наукові підходи до її обґрунтування. У цьому зв'язку видаються закономірними відмінності у визначенні цілей підготовки справи до судового розгляду.

Так, одна група вчених, дотримуючись логіки й положень законодавства, мету підготовки вбачає в забезпеченні правильного і своєчасного розгляду та вирішення справи в порядку цивільного судочинства [1]. Інші автори здійснення підготовки у справі пов'язують зі створенням умов для забезпечення правильного й своєчасного вирішення справи та ухвалення законного й обґрунтованого судового рішення [2]. Деякі дослідники вважають пріоритетними на цьому етапі судового процесу примирення сторін і можливість врегулювання спору до судового розгляду [3]. Окремі процесуалісти говорять про декілька цілей підготовчого провадження, поєднуючи в них необхідність забезпечення своєчасного й правильного розгляду справи, а також вимоги досягнення зазначеної мети з мінімальними витратами часу й засобів [4].

Як бачимо, під час визначення мети підготовки справи до судового розгляду автори використовують різні підходи. Для одних учених на перший план виходить вимога забезпечення правильного і своєчасного розгляду цивільної справи, що призводить до висновку щодо необхідності розгляду справи в першому ж судовому засіданні. Інші дослідники

наголошують на можливості врегулювання спору і, як наслідок, першочерговою стає примирна мета цивільного судочинства. Для низки авторів належна регламентація підготовчих дій – це ключ до вирішення проблем оптимізації цивільного процесу та ін.

Певним чином представлені підходи відображають різні аспекти досліджуваного явища, хоча й з урахуванням спільності й відмінностей авторських позицій. Водночас, сьогодні навряд чи доцільно формулювати такі цілі, яких важко досягнути на практиці. Вважаємо, що хрестоматійна мета підготовки – забезпечення правильного і своєчасного розгляду цивільної справи в першому ж судовому засіданні – потребує істотного коректування, модернізації з урахуванням часу й тенденцій розвитку цивільного процесуального права.

Очевидно, що цілі підготовки справи до судового розгляду похідні від цілей цивільного судочинства. У широкому сенсі можна говорити не тільки про ефективність захисту права і механізм реалізації права на справедливий суд, але й забезпечення фундаментальних гарантій у сфері цивільного судочинства. І, насамперед, права на представлення й обґрунтування своєї позиції в умовах рівних процесуальних можливостей. Але вбачається, що це лише один аспект досліджуваного явища і його природи.

Новелізація процесуального законодавства свідчить про постійне зростання значення примирної функції цивільного судочинства і, як наслідок, формування нової концептуальної основи правосуддя в цивільних справах. У цьому сенсі примирення сторін може виступати як одна із цілей підготовки справи до судового розгляду. У новій редакції ЦПК України передбачена глава про врегулювання спору за участю судді. Вважаємо, що примирення сторін повинно розглядатися як одна із цілей підготовки справи до судового розгляду. У такому контексті необхідно вказати на цілі суду в підготовчому провадженні, не обмежуючись вимогою концентрації доказів. Крім того, важливо конкретизувати обов'язок судді сприяти врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами (ст. 12 ЦПК України) на етапі здійснення підготовчих дій, надавши для цього суду активні повноваження щодо підтримки сторін і допомоги їм під час проведення процедури примирення.

Література:

1. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду як стадія цивільного процесу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. С. 4.
2. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины. Харьков: Эспада, 2002. С. 152.
3. Закирова Д. И. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2007. С. 7.
4. Беков Я. Х. Подготовка дел к судебному разбирательству в гражданском судопроизводстве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2009. С. 6.

СТРУКТУРА СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СВІТЛІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН ЩОДО ПРАВОСУДДЯ ТА НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ЦПК

Світлична Галина Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу

Національного юридичного університету Імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

Триваюча в Україні реформа у сфері правосуддя спрямована на підвищення ефективності правосуддя та забезпечення його відповідності міжнародно-правовим стандартам. Реформування судочинства в цілому та окремих його інститутів зумовило необхідність вдосконалення цивільного процесуального законодавства, в тому числі щодо правового регулювання окремого провадження в структурі цивільного судочинства

Комітет Міністрів Ради Європи в Рекомендації № R(86) від 16.09.1986 р. «Про заходи щодо попередження та зменшення надмірного навантаження на суддів» визначив вектор оптимізації існуючої судової системи шляхом обмеження кількості виконуваних суддями завдань, які не мають відношення до судівництва, що певною мірою стосується розгляду судами справ, де відсутній спір про право.

Відповідно до ст.124 Конституції України в редакції Закону України від 02.06.2016 «Про внесення змін до Конституції України (щодо

правосуддя)» юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір, а у передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Конституційні зміни щодо визначення судової юрисдикції узгоджуються з Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду України відповідно до європейських стандартів, схваленою Указом Президента України №361 від 10 травня 2006 р., згідно із якою цивільне судочинство слід розглядати як послугу держави щодо вирішення приватноправових спорів. Особливості реалізації основних засад вдосконалення судівництва та утвердження справедливого суду відповідно до міжнародних стандартів у кожному виді судочинства повинні бути зумовлені специфікою предмета судової справи і завданнями суду в її вирішенні. Правила судової процедури мають слугувати ухваленню правосудного рішення у справі та забезпечувати рівні гарантії учасникам процесу щодо судового захисту їх прав.

Зазначені напрями реформування судочинства знайшли відповідне відтворення у національному галузевому законодавстві. Передусім варто наголосити, що в контексті конституційних змін щодо правосуддя відбулася доктринальна зміна раніше існуючої моделі цивільної судової юрисдикції. Процесуальним фільтром визначення меж цивільної юрисдикції стає юридичний спір як предмет судового розгляду, а поширення цивільної судової юрисдикції на інші справи допустимо лише у встановлених законом випадках.

Так, за змістом ст.1 ЦПК в редакції Закону України від 03.10 2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», якою визначено його сферу дії та призначення, Цивільний процесуальний кодекс України визначає юрисдикцію та повноваження загальних судів щодо цивільних спорів та інших визначених цим Кодексом справ, встановлює порядок здійснення цивільного судочинства. Тобто, за логікою цієї норми до судової цивільної юрисдикції віднесені саме справи із розв'язання спору про право, який впливає із спірних правовідносин, визначених у законі. Поширення цивільної судової юрисдикції на справи, де відсутній спір про право, відбувається лише за умови прямого припису у законі та встановлення особливого порядку їх розгляду. Передусім це стосується законодавчої конструкції визначення юрисдикції справ окремого

провадження, питання правової природи та місця якого в системі цивільного судочинства по сьогодні залишається предметом наукових дискусій [1.]

Виділення в структурі цивільного судочинства видів проваджень, в тому числі окремого провадження, обумовлено віднесенням до цивільної юрисдикції різних за матеріально-правовою природою цивільних справ (ст.19 ЦПК). Матеріально-правова природа цивільної справи, що підлягає розгляду у суді, визначається характером заявлених до розгляду вимог. За змістом закріпленого у законі визначення окремого провадження та його основних положень, систему справ цього виду провадження складають цивільні справи, спільною ознакою яких є відсутність спору про право (ст.ст.293,294 ЦПК). Наслідком виникнення спору про право, якій вирішується в порядку позовного провадження, є залишення заяви без розгляду і роз'яснення заінтересованим особам, що вони мають право подати до суду позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 294 ЦПК). Отже, саме відсутність спору про право, тобто презумпція безспірності заявлених до розгляду у суді правових вимог, визначає матеріально-правову природу справ окремого провадження та зумовлює певні особливості об'єкту, засобів та способів судового захисту, суб'єктного складу учасників процесу, предмету судової діяльності, процесуального порядку розгляду та вирішення цих справ.

Перелік справ, що розглядається за правилами окремого провадження, наведено у ч.2 ст.293 ЦПК. Крім того, в порядку окремого провадження розглядаються справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення воли, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом (ч. 3 ст.293 ЦПК). Цивільним процесуальним кодексом України у новій редакції до справ окремого провадження віднесено ще одну категорію справ – про видачу і продовження обмежувального припису(глава 13 ЦПК).

З аналізу, зазначених норм вбачається, що запроваджена у вітчизняному законодавстві модель обмеженої судової юрисдикції з поширенням обмежувальних «фільтрів» її дії, перш за все, на справи окремого провадження, на жаль, не знайшла відтворення у новій редакції ЦПК щодо конструкції визначення структури справ окремого

провадження. В її основу традиційно покладено закріплення переліку справ окремого провадження та правова регламентація процесуального порядку розгляду кожної з них (ч.2 ст.293 ЦПК). Однак поряд із цим залишено додаткове закріплення переліку справ, які впливають з сімейних правовідносин, без визначення порядку та особливостей їх розгляду(ч.3 ст.293 ЦПК). Крім того, окремо визначено порядок розгляду та вирішення справ про видачу або продовження обмежувального припису (Глава 13 ЦПК, ст. 350-1 - ст.350-8 ЦПК), без внесення цієї категорії справ до основного переліку у ч.2 ст.293 ЦПК. Таким чином, зберігається тенденція щодо розширення складу справ, які відповідно до закону розглядаються у цьому виді провадження, та передбачається можливість розгляду інших справ у випадках, встановлених законом, тобто закріплений у ЦПК перелік справ окремого провадження залишено умовно відкритим. При цьому випадками, встановленими законом щодо розгляду справ, не передбачених ст.293 ЦПК, слід розуміти закріплення в інших крім ЦПК законах права звернення до суду з певною вимогою безспірного характеру.

Недоліки законодавчого підходу до визначення системи справ окремого провадження очевидні. По-перше, в інших законах закріплення права звернення до суду з певною вимогою здійснюється без визначення її матеріально-правової природи та встановлення відповідного процесуального механізму розгляду та вирішення. По-друге, відсутність правового регулювання порядку розгляду справ, викликає певні труднощі у судовій практиці, що змушує законодавця закріплювати певні процесуальні особливості розгляду таких справ в нормах загального характеру (ч.4 та ч.8 ст.235 ЦПК), що з точки зору законодавчої техніки є неприпустимим. Уявляється, що зміна складу справ окремого провадження має відбуватися виключно шляхом внесення відповідних змін до ЦПК та обов'язковим визначенням процедури розгляду кожної справи, тобто з дотриманням традиційної техніко-юридичної конструкції, притаманної виключно цьому виду провадження. По-третє, з системного аналізу чинного процесуального законодавства випливає, що суд не наділений дискреційними повноваженнями з питань визначення юрисдикції справ окремого провадження лише в силу правових ознак, які визначають їх матеріально-правову природу, якщо це прямо не передбачено законом, що

зумовлено обмеженістю судової цивільної юрисдикції у безспірних справах.

2. Закріплене у ч.1 ст.294 ЦПК визначення окремого провадження дозволяє за об'єктом судового захисту структурувати справи окремого провадження на: а) справи, де об'єктом захисту є охоронювані законом інтереси, які неопосередковані суб'єктивним правом; б) справи, де об'єктом захисту є неоспорювані суб'єктивні права.

За способом судового захисту неоспорюваних прав та законних інтересів справи окремого провадження пропонується поділяти на: 1) справи, де способом захисту є зміна правового статусу фізичної особи; 2) справи, де способом захисту є підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав; 3) справи, де способом захисту є підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних суб'єктивних прав; 4) справи, де способом захисту є застосування примусових дій, що забезпечують охорону прав та інтересів осіб[2.С.132-136].

Структурувати справи окремого провадження пропонується і за іншими критеріями. Так, за порядком визначення процедури розгляду справи окремого провадження поділяються на: 1) справи, порядок розгляду і вирішення яких визначено цивільним процесуальним кодексом; 2) справи, що тільки поіменовані у ЦПК України, а особливості їх розгляду визначені іншими актами законодавства; 3) інші справи у випадках, встановлених законом[3.С.84-89]. З урахуванням процесуального порядку розгляду їх також можна поділити на справи, які розглядаються судом у складі одного судді і двох народних засідателів(п.п. 1,3,4,9,10 ч.2 ст.234 ЦПК) або одноособово суддею (всі інші справи); на справи, які розглядаються у відкритому або закритому судовому засіданні тощо.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що окреслені проблеми залишаються актуальними та потребують системного підходу до корегування моделі нормативного регулювання окремого провадження у системі цивільного судочинства з метою забезпечення права на суд та належну судову процедуру розгляду и вирішення цивільних справ.

Література:

1. Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г.О. Світлична, І. В. Удальцова ; за ред. В.В. Комарова. — Х. : Право, 2011. — 312 с.;
2. Фурса С.Я. Окреме провадження в цивільному процесі України. – К. : Поліграфічний Центр Київського університету імені Тараса Шевченка, 1999 -309 с.;
3. Ясинок М.М. Особливості окремого провадження у цивільному процесуальному праві України: теорія та практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / М. М. Ясинок; наук.; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2011. – 36 с.;
4. Світлична Г.О. Система справ окремого провадження та їх класифікація// Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ.конф., (31 травня 2008 р.). - Х.: Харківнац. ун-т внутр. Справ, 2008.- с.132-136;
5. Білоусов Ю.В. Структура справ окремого провадження за новим Цивільним процесуальним кодексом України.[Електронний ресурс]/ Білоусов Ю.В. // Університетські наукові записки, 207, №1(21).-Режим доступу: www.univer.km.ua/visnyk/1227.pdf.

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Шаповал Микола Михайлович

аспірант Сумського національного аграрного університету

Проблеми методології вивчення права актуальні на кожному новому етапі суспільного розвитку. За допомогою різноманітних методів і прийомів дослідження не тільки забезпечується необхідний рівень наступності наукової думки, але й можливість одержання нового виду знання про предмети, що розглядаються.

Які ж власне методи можуть бути використані як методологічна основа формування системи знань про підготовчий етап цивільної процесуальної діяльності? Звичайно ж, насамперед, необхідно спиратися на досягнення сучасної філософської думки, використовувати розроблені

нею нові положення як базис проведення досліджень різних предметів і явищ. При цьому сьогодні навряд чи можна ствердно говорити про появу якісно нового переліку можливих методів досліджень. Не в останню чергу це обумовлено безупинними спробами відходу від діалектичного методу вивчення світу, що тривалий час залишався єдиною світоглядною основою розвитку нашої держави, права й суспільства. Звернувши увагу на одновекторність даного способу пізнання, філософська наука, проте, ще далека від розробки нових ефективних у будь-якій системі наукового знання засобів і прийомів вивчення.

Було б значною помилкою під час визначення методологічних підстав дослідження підготовчого провадження не використовувати напрацювання філософської думки щодо загальнонаукових методів. Потенціал загальнонаукових методів дослідження підготовчого провадження може бути використаний під час формулювання тривалого прогнозу розвитку цивільного процесуального законодавства в частині норм, що регулюють підготовку справи до судового розгляду, оцінки ефективності інститутів, що забезпечують досягнення завдань цього етапу процесуальної діяльності, виявленню надлишкових або застарілих процесуальних правил і норм.

Як правило, у науці основоположним загальнонауковим методом вважають принципи, закони й категорії діалектики. Хрестоматійним уже стало розуміння діалектики крізь призму широкої можливості різнобічного пізнання досліджуваного предмету, визначення всіх без винятку його позитивних і негативних характеристик, зіставлення різних поглядів. Складно переоцінити значення діалектичного методу в дослідженні цивільного судочинства. Він дозволяє, аналізуючи протилежні погляди, визначити сутність цивільної процесуальної діяльності суду й осіб, що беруть участь у справі, щодо підготовки справи до судового розгляду. Саме діалектика надає можливість простежити весь шлях руху справи в межах її підготовки й вирішення, оцінити норми цивільного процесуального законодавства на предмет їх ефективності й затребуваності.

Важлива роль цього методу у визначенні характеру необхідних змін цивільного судочинства. Даний прийом пізнання не тільки сприяє тому, що добре помітними стають проблемні аспекти правозастосування цивільного процесуального законодавства, але й найбільш оптимальні з

погляду суспільного сприйняття шляхів їх удосконалення. Це в широкій перспективі надає можливість швидкого коректування судової практики, її адекватності суспільним запитам і потребам.

Не можна не вказати й на роль діалектичного методу в одержанні теоретичних висновків про нові для вітчизняної правової системи інститути і конструкції, застосовувані в підготовчому провадженні. Постійно аналізуючи динаміку здійснення правосуддя в цивільних справах, зіставляючи її із завданнями поліпшення правового захисту прав громадян, можна дати оцінку судових процедур і перспектив їх подальшої гармонізації з європейським законодавством.

Крім діалектики, неоціненну допомогу дослідникові цивільного процесуального права може надати використання у своїх роботах методу системного аналізу. Відображаючи характер цивільних процесуальних правовідносин, системний аналіз сприяє осмисленню проблематики з позиції системи, тобто дозволяє представити досліджуваний предмет як цілісну систему, виявити наявні взаємозв'язки її елементів, зрозуміти логіку її структури й розвитку. Щодо проблеми підготовчого провадження це означає виявлення його оптимальної структури, обґрунтування необхідних цивільних процесуальних дій суду й осіб, що беруть участь в аспекті досягнення цілей і завдань даного етапу процесу, визначаючи зміст підготовки, сконцентрувати увагу на юридичних наслідках здійснення судових процедур. Застосування цього методу дозволить досягти логічної завершеності нормативної регламентації підготовчого провадження в цивільному процесі, сформулювати теоретичну основу здійснення підготовки справи до судового розгляду.

Не позбавленим підстав вбачається і застосування в сучасних процесуальних дослідженнях методів, що тривалий час вважалися не властивими юридичним наукам. Методи так званих неюридичних наук цікаві насамперед тим, що дозволяють обґрунтовувати відмінний від усталеного погляд на сутність досліджуваного предмету з інших позицій, з розширенням спектру можливої аргументації, із залученням додаткових прийомів наукового аналізу. Очевидно, що концептуальний розвиток судової влади пов'язаний із чітким обґрунтуванням бажаних результатів, обов'язковим урахуванням того, які наслідки можуть мати ті або інші реформи правової системи. У цьому зв'язку, роль неюридичних методів, напевно, важко переоцінити. Їх використання надає усі можливості

прорахувати наслідки законодавчих перетворень в економічній і політичній сферах, соціальному житті суспільства. У більш широкому плані, це дозволить прогнозувати вплив конкретних норм права на стан і розвиток суспільства в різних сферах життєдіяльності. Іншими словами, оцінити вплив законодавства на суспільні відносини [1]. На наш погляд, за допомогою методів неюридичних наук може бути значно розширена методологічна основа досліджень цивільного процесуального права, зокрема і підготовчого провадження. Застосовуючи методи економічного аналізу можна прорахувати вартість здійснення правосуддя в цивільних справах, використання соціологічних методів дозволяє бачити потреби суспільства в перетвореннях різного роду, «відчути» його очікування, що, звичайно, збільшує довіру громадян до судової системи.

Значу користь для дослідника правової проблематики мають загальноправові прийоми і способи пізнання правових явищ. Природа кожного правового явища може бути розкрита за допомогою таких методів. Тому загальноправові способи, засоби і прийоми вивчення є важливою складовою методології цивільного процесуального права.

Одним із загальноправових методів дослідження є метод узагальнення судової практики. Теоретичні висновки повинні одержувати необхідну апробацію практикою правозастосування. Вони повинні поєднати вирішення теоретичного завдання й можливу свою реалізацію. З огляду на це методологічною основою дослідження проблем підготовчого провадження є метод узагальнення судової практики. Виявляючи недоліки правового регулювання, цей метод сприяє формуванню належної правової доктрини, затребуваної в законодавстві та сприйнятої практикою правозастосування.

Література:

1. Малешин Д. Я. Методология гражданского процессуального права // Правоведение. 2010. № 1. С. 60-61.

Науковий керівник: Курило Микола Петрович; доктор юридичних наук, професор, Сумський національний аграрний університет

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Криминологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

**ФОРМА, ЗМІСТ ТА МЕТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ,
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ**

Дубов Олександр Вікторович

здобувач вищої освіти факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України

Поняття криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів є не новим для сучасної криміналістичної науки. Значна увагу концепції «криміналістичного забезпечення» приділена у публікаціях В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. І. Галагана, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. Г. Коломацького, З. І. Кірсанова, В. В. Лисенка, В. О. Волинського, Ж. В. Удовенко та інших науковців. Однак, форми, зміст, суб'єкти та мета такого забезпечення потребують, на нашу думку, конкретизації.

Однією із причин неефективної протидії тяжким злочинами є недостатнє розроблення криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності, зокрема по встановленню осіб, що вчинили такі злочини в умовах неочевидності. Слідчі одностайно відмічають, що наявні у їх розпорядженні методичні рекомендації мають суттєві недоліки, не вміщують у достатньому обсязі інформацію, яка необхідна для їх практичної діяльності [11, с. 78].

Р. С. Белкін справедливо констатував, що наука є сферою людської діяльності, а тому повинна виконувати певне «соціальне замовлення», яке ставиться перед нею практикою. Для науки криміналістики таке замовлення полягає у сприянні протидії злочинності своїми рекомендаціями, використання яких практичними працівниками оптимізує діяльність по встановленню істини у кримінальних провадженнях [2, с. 224]. Сьогодні «положення про те, що «службова функція криміналістики полягає у забезпеченні потреб практики у

наукових методах боротьби зі злочинністю, є загальноновизнаною» [2, с. 250].

У зв'язку з цим В. П. Бахін справедливо ставив питання: «Але, що значить забезпечувати? Просто розробляти те, що сьогодні безсумнівно відноситься до предмету криміналістики і може бути при необхідності використано у будь-якій сфері правоохоронної діяльності або вести цілеспрямоване замовне розроблення основ і вихідних для них результатів (засобів, прийомів, методів) для вирішення окремих практичних завдань...» [1, с. 9].

Однак, не дивлячись на те, що провідними науковцями вже неодноразово давалися визначення термінологічного словосполучення «криміналістичне забезпечення» та розкривалося його поняття. Не всім воно вбачається зрозумілим і констатується, що «результати системного вивчення криміналістичних джерел не дають однозначної відповіді на питання щодо потреби уведення вищезначеного терміну у науку і практику, співвідношення його зі змістом термінів «криміналістична техніка», «криміналістика тактика» і «криміналістична методика», а також його місця у науці криміналістиці [13, с. 356].

Тому є потреба розглянути термін «криміналістичне забезпечення» з погляду визначення його форми та змісту.

В. Г. Коломацький вперше запропонувавши термін «криміналістичне забезпечення», по суті розумів під ним систему впровадження у практичну діяльність правоохоронних органів криміналістичних знань, які втілені у вмінні працівників цих органів, використовувати наукові, методичні й тактичні криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні засоби та технології їх застосування з метою попередження, розкриття й розслідування злочинів [9; 10].

Р. С. Белкін пропонував визначати «криміналістичне забезпечення» не як певну діяльність, а як систему криміналістичних знань, навичок і умінь працівників використовувати наукові криміналістичні рекомендації, застосувати криміналістичні засоби, методи та технології їх використання з метою попередження, виявлення, розкриття і розслідування злочинів [3].

На думку З. І. Кірсанова «криміналістичне забезпечення» повинне розглядатися як вирішення прикладних завдань криміналістики, що полягають у розробленні та наданні правоохоронним органам криміналістичних засобів та методик отримання, оцінки та використання

інформації, необхідної для виявлення, попередження та розкриття злочинів, і як вирішення дидактичної функції, що полягає у розробленні проблем навчання практичних працівників криміналістичним методикам, у спорядженні їх криміналістичними знаннями [8, с. 10–11].

На думку В. О. Волинського «криміналістичне забезпечення» доцільно визначати за аналогією із поняттям «техніко-криміналістичного забезпечення», під яким розуміється специфічна діяльність, спрямована на створення умов постійної готовності правоохоронних органів до застосування криміналістичної техніки та реалізації таких умов у кожному конкретному випадку розкриття і розслідування злочинів [4].

А. В. Іщенко, І. О. Ієрусалімов та Ж. В. Удовенко розглядають криміналістичне забезпечення як самостійну специфічну діяльність науковців і практиків по розробленню нових, пристосуванню відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження у практику розслідування злочинів з метою оптимального вирішення її завдань. На думку авторів, для того щоб криміналістичні знання стали ефективним засобом практичної діяльності, вони повинні пройти стадію криміналістичної освіти, у результаті чого криміналістичні знання перетворюються в елемент професійних знань і вмінь співробітників правоохоронних органів [7, с. 68–72].

О. В. Таран сутність криміналістичного забезпечення розслідування злочинів розглядає лише через призму забезпечення слідчих сучасними методичними рекомендаціями та організацію належного їх використання [12, с. 279].

В. І. Галаган виокремлює напрями «криміналістичного забезпечення»: 1) професійні знання, що отримуються у вищих навчальних закладах України при підготовці спеціалістів-правознавців; 2) професійні знання молодих слідчих удосконалюються безпосередньо при виконанні ними обов'язків з розслідування кримінальних справ; 3) добре володіння тактичними прийомами проведення як слідчих, так і процесуальних дій; 4) розроблення криміналістичних рекомендацій – науково обґрунтованих порад заснованих на аналізі норм чинного кримінально-процесуального законодавства України та узагальненні передового досвіду практичної діяльності з розслідування кримінальних справ [5, с. 68–72].

На думку Є. І. Зуєва, «криміналістичне забезпечення» знаходить своє відображення у таких елементах: 1) організованій системі інформації, яка полегшує своєчасне, цілеспрямоване й ефективне залучення даних криміналістики для розкриття злочинів; 2) достатньому забезпеченні працівників правоохоронних органів науково-технічними засобами, наявності у них відповідних знань умінь і навичок використання таких засобів; 3) цілеспрямованій системі упровадження досягнень криміналістики у практичну діяльність [6, с. 9–12].

На думку О. В. Шаповала «криміналістичне забезпечення» щодо розслідування злочинів, це діяльність зі створення умов для практичної реалізації методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та криміналістичної методики, спрямована на виконання завдань розкриття, розслідування та попередження злочинів.

Сутність криміналістичного забезпечення розслідування злочинів ним зводиться до впровадження криміналістичних знань у практичну діяльність правоохоронних, правозахисних та судових органів через підвищення їх рівня професійної майстерності, а також у постійному розробленні нових та удосконаленні вже існуючих положень і засобів криміналістичних техніки, тактики й методики [13, с. 359].

Отже, у структурі криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів можна виокремити такі *складові*:

1) організаційна складова – створення умов постійної готовності правоохоронних органів до застосування криміналістичних засобів, прийомів та методів;

2) наукова складова – розроблення, пристосування відомих, упровадження у практичну діяльність щойно розроблених криміналістичних засобів, прийомів та методів;

3) освітня складова («криміналістична освіта») – навчання як майбутніх практичних працівників так і практиків, вироблення у них відповідних умінь і навичок застосовувати криміналістичні засоби, прийоми та методи, спорядження їх відповідними криміналістичними знаннями;

4) інформаційна складова – організація системи інформації, яка полегшує своєчасне, цілеспрямоване й ефективне залучення даних

криміналістики у практичну діяльність правоохоронних органів та навчальний процес.

Основними *формами* криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів можна виокремити такі:

- створення умов постійної готовності правоохоронних органів до застосування криміналістичних засобів, прийомів та методів;

- розробленню нових криміналістичних засобів, прийомів та методів;

- упровадження нових криміналістичних засобів, прийомів та методів;

- пристосування відомих науково-технічних досягнень для виконання практичних завдань;

- розроблення і упровадження криміналістичних знань;

- вироблення системи криміналістичних знань, навичок і умінь;

- спорядження криміналістичними знаннями;

- створення системи криміналістичної освіти;

- забезпечення слідчих сучасними методичними рекомендаціями та організація належного їх використання;

- розроблення криміналістичних рекомендацій;

- організація системи криміналістичної інформації;

- достатнє забезпечення практичних працівників науково-технічними засобами;

- набуття практичними працівниками відповідних знань, умінь і навичок використовувати криміналістичні засоби, прийоми та методи;

- створення умов для практичної реалізації криміналістичних методів, засобів та прийомів.

Основним *змістом* криміналістичного забезпечення діяльності з виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів є:

- криміналістичні засоби, прийоми та методи;

- наукові, методичні й тактичні криміналістичні рекомендації;

- техніко-криміналістичні засоби;

- технології застосування криміналістичних засобів, прийомів та методів;

- криміналістичні засоби та методики отримання, оцінки та використання інформації;

- вміння та навички працівників правоохоронних органів;
- професійні знання;
- криміналістичні знання;
- методичні рекомендації;
- досягнення криміналістики.

Що стосується *суб'єкта* щодо якого здійснюється «криміналістичне забезпечення», то це або сфера правоохоронної діяльності або конкретніше правоохоронні органи.

Щодо *мети* здійснення «криміналістичного забезпечення», то заперечення не викликає коли мова йде про «успішну діяльність з виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів», конкретніше це оптимальне виконання завдань зазначеної практичної діяльності.

Література:

1. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002): монография. Киев, 2002. 268 с.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3-х т. Москва: Юристъ, 1997. Т. 1: Общая теория криминалистики. 408 с.
3. Белкин Р. С. Магистральный путь борьбы с преступностью. *Криминалистические аспекты совершенствования доказывания при расследовании преступлений*: труды Академии. Москва: изд-во Акад. МВД РФ, 1992. С. 5–11.
4. Волынский В. А. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия и расследования преступлений: пособие. Москва: ВНИИ МВД РФ, 1994. 80 с.
5. Галаган В. І. Криміналістичне забезпечення проведення процесуальних дій у кримінальному судочинстві України. *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Т. 116. Юридичні науки. С. 106–109.
6. Зувев Е. И. Проблемы внедрения достижений криминалистики в практику расследования преступлений. *Актуальные вопросы использования достижений науки и техники в расследовании преступлений органами внутренних дел (вопросы криминалистики)*: труды Академии МВД СССР. Москва, 1990. С. 9–14.
7. Іщенко А. В., Ієрусалімов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні

злочинів: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

8. Кирсанов З. И. Система общей теории криминалистики: науч.-метод. пособие. Москва: изд-во Акад. МВД России, 1992. 172 с.

9. Коломацкий В. Г. Система криминалистического обеспечения деятельности органов внутренних дел. *Актуальные проблемы криминалистического обеспечения расследования преступлений*: труды Академии. Москва: изд-во МВД России, 1996. С. 14–19.

10. Коломацкий В. Г. Характеристика некоторых объективных закономерностей, составляющих предмет криминалистики. *Криминалистические аспекты совершенствования доказывания при расследовании преступлений*: труды Академии. Москва: изд-во Акад. МВД РФ, 1992. С. 13–17.

11. Старушкевич А. В. Криміналістична типологія серійних сексуальних убивць. *Інноваційні методи реформування правовідносин у сучасних умовах*: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (м. Тернопіль, 10.04.2012). Тернопіль: Юридична лінія, 2012. С. 78–82. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1213

12. Таран О. В. Науково-методичний аспект криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням законодавства про охорону праці. Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика). 2010. № 23. С. 276–283

13. Шаповал О. В. Щодо визначення поняття й сутності криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Форум права*. 2015. № 1. С. 356-360. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_1_58

Науковий керівник: Старушкевич Анатолій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансових розслідувань факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України

РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Опанасенко Олег Миколайович

головний судовий експерт групи трасологічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України, м. Полтава, Україна

Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами у навколишньому оточенні. Такі зміни прийнято називати слідами злочину.

У криміналістиці сліди, що залишаються після вчинення злочину, вивчаються з метою швидшого його розкриття, виявлення злочинців, встановлення істини [1].

Дослідження слідів має важливе криміналістичне значення, оскільки допомагає встановити знаряддя злочину, отримати відомості про злочинця, визначити механізм злочинної події. Відомо, що криміналістична інформація дозволяє визначити, яким об'єктом, явищем вони залишені, встановити окремі ознаки цього об'єкту і, нарешті, ідентифікувати його.

Суб'єктами застосування спеціальних знань є співробітники різних підрозділів внутрішніх справ. Якщо відомості від потерпілих, свідків і інших осіб отримують вже в ході попереднього опитування (допиту), то корисну інформацію при вивченні слідів і предметів, як основних джерел криміналістичної інформації одержують, як правило, в ході експертного дослідження [2].

У теорії кримінального процесу та криміналістики судова експертиза визначається як дослідження, що проводиться відповідно до кримінально-процесуального або цивільно-процесуального закону особою, яка володіє спеціальними знаннями у науці, техніці, ремеслі з метою встановлення обставин (фактичних даних), що мають значення у справі.

У кримінально-процесуальній діяльності спеціальні знання використовуються у двох формах: при залученні спеціалістів під час окремих слідчих (судових) дій та в межах проведення експертизи. Під час здійснення правосуддя велику допомогу слідству та суду надає судова експертиза.

Судова експертиза — це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом, за завданням слідчого або судді, речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

Проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу», Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК) (ст. ст. 75-77, 196-205, 310-312) і Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК) (ст. ст. 57-61). Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання (ч. 1 ст. 75 КПК). До спеціальних знань належать будь-які знання та уміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню [3].

Експертиза займає важливе місце в кримінальному судочинстві. Її функція, як правильно зазначає А. Р. Белкін, полягає у вирішенні на підставі спеціальних пізнань і навичок питань, що виникають під час розслідування та судового розгляду кримінальних справ. Об'єктами експертного дослідження можуть бути люди, трупи, речі, документи, транспортні засоби, явища і процеси [4, с. 207-208]. У результаті проведення експертизи складається документ – висновок експерта, який є одним із передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України джерел доказів.

Найбільш поширеним видом судової експертизи є криміналістична, яка являє собою лабораторне дослідження об'єктів з метою встановлення їхнього фактичного стану; можливості проведення певних дій; обставин, за яких були проведені дії; невидимих слідів зашифрованого змісту; групової належності об'єктів або їх тотожності. Така експертиза вимагає застосування спеціальних криміналістичних знань. Об'єктами даної експертизи можуть бути тексти документів та підписи на них, відбитки печаток і штампів, сліди рук, ніг, знарядь злочину та інструментів, транспортних засобів, зброя, бойові припаси тощо. Залежно від об'єктів дослідження криміналістичні експертизи поділяються на почеркознавчу, техніко-криміналістичну експертизу документів, трасологічну, судово-балістичну та ін.

За характером завдань, які вирішуються, та методами дослідження судові експертизи можуть бути поділені на ідентифікаційні, класифікаційні та діагностичні. Ідентифікаційні експертизи встановлюють індивідуальну тотожність, класифікаційні – визначають групову належність різних об'єктів, діагностичні – показують стан різних об'єктів та їхню динаміку [3].

Місце та значення висновку експерта, як кінцевого продукту проведеної під час розслідування злочинів судової експертизи, вивчали такі провідні вчені-криміналісти, як Н. І. Клименко, В. Г. Гончаренко, М. Я. Сегай, М. В. Салтевський, Р. С. Белкін, О. М. Моїсєєв, Н. О. Комісарова, О. О. Садченко та ін. Висновок судової експертизи оцінюється у двох напрямках: наукової достовірності висновку і доказового значення висновків експерта.

Суд, прокурор, особа, яка проводить дізнання (як зазначали Р. С. Белкін, А. І. Вінберг та І. Л. Петрухін) можуть і повинні перевірити не тільки логіку експертного доказування, але й розібратися у висунутих експертом наукових положеннях, щоб переконатися в достовірності і повноті висновків експерта. Будь-яке судження експерта повинно пройти крізь призму переконання суду, та/або слідчого до того, як стати підставою висновків у справі [5, с. 226].

Отже, можемо дійти до висновку, що судова експертиза – є невід'ємною частиною при здійсненні правосуддя та має значну роль у кримінальному процесі.

Література:

1. Поняття слідів у трасології та їх класифікація. Механізм слідоутворення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/2015060965278/pravo/>.
2. Робота з речовими джерелами криміналістичної інформації при розкритті та розслідуванні злочинів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://referatu.com.ua/oldreferats/135/109385_
3. Поняття судової експертизи, їх види та значення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/30792/>.
4. Белкин А. Р. Теория доказывания: науч.-метод. пособие / Белкин А. Р. – М. : Норма, 1999. – 418с.

5. Теория доказательств в советском уголовном процессе: Часть Особенная / Белкин Р.С., Винберг А.И., Гродзинский М.М., Зивс С.Л. и др. / - М. : Юридическая литература, 1967. – 415с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ ПІДПРИЄМСТВА ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

Подсухіна Світлана Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України

Кримінально-правова характеристика визнана однією із фундаментальних категорій кримінального права. Вона є описом, визначенням істотних, характерних особливостей та ознак злочину; системою відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки такого правопорушення.

Кримінально-правова характеристика злочину охоплює, насамперед, його ознаки. Відповідно до ч. 1 ст. 11 КК України, злочином визнається передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Аналізуючи це визначення, можна виділити серед ознак злочину такі: передбаченість КК України; суспільна небезпечність; винність; діяння; учинення діяння суб'єктом злочину, караність та ін. Усі ознаки злочину, за винятком суспільної небезпеки, конкретизовані у юридичній конструкції – склад злочину, який утворюють чотири елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Ці елементи мають обов'язкові та факультативні ознаки – суспільні відносини, предмет злочину, потерпілого від злочину, діяння, наслідок, причинно-наслідковий зв'язок. Місце, час, спосіб, знаряддя і засоби вчинення злочину, ознаки загального та спеціального суб'єкта, вину, мотив, мету та емоційний стан. Таким чином, склад злочину також є одним із елементів його кримінально-правової характеристики.

Отже, кримінально-правова характеристика злочину, повинна включати елементи, необхідні для правильної кваліфікації злочину,

зокрема: склад злочину; кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; характер (вид та розмір) покарання за злочин; спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння [1, с. 157-158].

Стаття 370 КК України (Провокація підкупу) передбачає кримінальну відповідальність за провокацію підкупу, тобто свідоме створення службовою особою обставин і умов, що зумовлюють пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду.

Частина друга цієї статті посилює кримінальну відповідальність за те саме діяння, вчинене службовою особою правоохоронних органів.

Провокація підкупу є спеціальним видом підбурювання до вчинення злочинів, що передбачені ст. ст. 368, 368-3, 369 КК України.

Безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, тобто таку, зміст, характер, межі і порядок здійснення якої визначені законодавством, діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, інших юридичних осіб як публічного, так і приватного права, а також відносини, що забезпечують нормальну професійну діяльність осіб, які при її здійсненні наділяються правомочностями з надання публічних послуг [3, с. 67].

Об'єктивна сторона провокації підкупу (ч. 1 ст. 370 КК України) полягає у діях службової особи з підбурення на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди.

Виділяють дві групи альтернативних дій, що характерні для вчинення такого злочину: 1) дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди; 2) дії службової особи з підбурення особи на прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди [2, с. 892].

Кваліфікуючи цей злочин слід враховувати, що для цього не мають значення конкретні способи провокації підкупу, наприклад, це можуть бути поради, умовляння, натяки, рекомендації одержати від будь-кого неправомірну вигоду чи дати її кому-небудь, погрози. Дії, що притаманні

об'єктивній стороні цього злочину, можуть учинитися провокатором особисто, чи через інших службових осіб.

Той факт, що пропонування, обіцянка чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянка чи одержання такої вигоди відбулися у зв'язку із провокацією підкупу, не виключає відповідальності того, хто вчинив дії, характерні для злочинів, передбачених ст. ст. 368, 368-3, 369 КК України. Якщо службова особа з провокаційною метою організувала пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, підбуривши до цього того, хто вчинив зазначені дії, або сприяла йому в цьому, її дії слід визнавати співучастю у вчиненні злочинів, передбачених ст. ст. 368, 368-3, 369 КК України.

Від провокації підкупу рекомендують відрізнити правомірні дії, що вживаються для викриття тих, хто пропонує обіцяє чи надає неправомірну вигоду або приймає пропозицію, обіцянку чи одержує таку вигоду. Суть провокації полягає у тому, що провокатор сам викликає в інших осіб намір вчинити злочин з метою їх викриття. Тому не є провокацією у розумінні ст. 370 КК України передача особою, у якої вимагають неправомірну вигоду, відповідній службовій особі такої вигоди з відома правоохоронних органів [2, с. 893].

Злочин передбачений ст. 370 КК України є з формальним складом і вважається закінченим з моменту учинення зазначених у ч. 1 ст. 370 КК України альтернативних дій.

Суб'єктом даного злочину є службова особа як публічного, так і приватного права (тобто, спеціальний).

Із суб'єктивної сторони злочин передбачений ст. 370 КК України характеризується такими обов'язковими ознаками: а) вина у формі прямого умислу; б) мета. Службова особа, що здійснює провокацію, усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, тобто усвідомлює, що використовуючи службове становище або службові повноваження, здійснює підбурювання особи до пропонування, обіцянки чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди. Передбачає, що у результаті підбурювання потерпілого у нього може виникнути рішучість (намір, бажання) запропонувати, обіцяти, чи надати неправомірну вигоду або прийняти пропозицію, обіцянку чи одержати таку вигоду. Винний також бажає, щоб у підбурюваного виникло бажання запропонувати, обіцяти чи надати

неправомірну вигоду або прийняти пропозицію, обіцянку чи одержати таку вигоду [2, с. 892].

Винна особа усвідомлює характер своїх дій щодо іншої особи, яку провокує на вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 368, 368-3, 369 КК України, та бажає вчинити такі дії. Спеціальна мета даного злочину – викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду.

Мотиви злочину можуть бути різними і на кваліфікацію вчиненого не впливають [2, с. 893].

Кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 2 ст. 370 КК України) є вчинення провокації підкупу службовою особою правоохоронних органів.

Отже, головною метою кримінально-правової характеристики злочину передбаченого ст. 370 КК України є забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Водночас така характеристика є необхідною для повного та всебічного вивчення провокації підкупу, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, а також правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання.

Література:

1. Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 1. С. 154-160.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. *Бюлетень законодавства і юридичної практик України*. 2015. № 7-10. Київ: Юрінком Інтер. 1066 с.
3. Ус О. В. Провокація підкупу: аналіз складу злочину питання кваліфікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 16. Т. 2. С. 66-70.

Науковий керівник: Старушкевич Анатолій Володимирович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансових розслідувань факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Національного університету державної фіскальної служби України

**ВИСВІТЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОЗАХИСНОГО РУХУ
(1970-1980-ТІ РР.) В БІОГРАФІСТИЦІ**

Гарбуз Ольга Олексіївна

*бакалавр, Бердянський державний педагогічний університет,
м. Бердянськ*

Актуальність. Історико-біографічні дані зібрані і опубліковані у всьому світі належать до найбільш важливих національних інформаційних ресурсів. Вони насамперед репрезентують історію та культуру народів у їх видатних постатях, формують колективний портрет націй, соціальних груп, рухів, відображаючи знакові сторінки та історичні тренди.

Правозахисний рух в УРСР був справою широкого кола активістів. В умовах, коли систематична діяльність правозахисників була неможлива набували актуальності форми індивідуальної боротьби. Це обумовлює важливість історико-біографічних досліджень присвячених учасникам правозахисного руху в УРСР. Цей історіографічний масив до сьогодні залишається на узбіччі історіографічних студій, що актуалізує його наукове опрацювання.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У вітчизняній історичній науці на цей час існує незначна кількість праць, присвячених історіографічному огляду історії правозахисного руху в Україні. Серед цих досліджень варто відмітити праці таких вчених як О. Бажан [1], І. Кривдіна [16], Л. Ведмідь [4-5] та ін. В цих дослідженнях історіографія історії правозахисного руху досліджувалася в контексті історіографії всього опозиційного руху 1950-1980-х рр. Дослідниками було проаналізовано значний обсяг історіографічного матеріалу, серед якого домінували монографії вітчизняних та російських дослідників. Поза увагою науковців залишився значний обсяг історико-біографічних досліджень.

Мета статті полягає в тому щоб визначити основні тенденції висвітлення історії правозахисного руху в Україні 1970-1980-х рр. в історико-біографічних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. Варто констатувати, що в українській історіографії правозахисного руху біографічні дослідження складають невелику частину історіографічного масиву даної теми. В проаналізованих дослідженнях простежується життєвий шлях та правозахисний аспект діяльності окремих персоналій: О. Тихого, В. Чорновіла, В. Стуса, Л. Лук'яненка, О. Мешка, З. Красівського, І. Кандиби, Г. Вінс, Л. Вінс, М. Гориня, М. Руденка, Р. Руденко, П. Григоренка, І. Геля.

Одним із основних сюжетів у багатьох біографічних дослідженнях була боротьба радянського карного апарату з дисидентами. Якщо в дослідженнях опозиційного руху в Україні в 1950-1980-х рр. і спеціальних дослідженнях правозахисного руху фокусується увага на фактологічному матеріалі з цієї проблеми (масштаби арештів, дати ув'язнень і реабілітацій тощо), то в біографічних дослідженнях дана проблематика висвітлюється більш широко. Висвітлено такі методи діяльності КДБ, як встановлення режиму нагляду за членами руху [25; 13; 23, с.133; 20]; обшуки в місцях проживання дисидентів, так звані «трусини» [20; 23, с. 135]; різноманітні інсинуації, наприклад, розіграш сцени нападу «грабіжника» під будівлею О. Мешко [20]; безпідставні арешти та залякування в кабінетах КДБ [20; 23, с. 130], або ж недвозначні натяки на кшталт закидання цеглин у вікна домівок [20; 19, с. 289; 24, с. 183]; заслання в дисидентські кола агентів КДБ, наприклад, до З. Красівського підсиляли агентів з кодовими ім'ями «Данко» і «Вартан» [23, с. 139], що змушувало проводити ретельний відбір бажаних вступити в Групу [26, с. 9]; налаштування проти дисидентів їх оточення [20; 24, с. 184]; відмова в еміграції [25]. Поза тим, вченими досліджено цькування учасників у таборах. Так, Л. Федунішин висвітлює встановлення підслуховування за В. Чорноволом. Розвідка Т. Мордик описує позбавлення М. Руденка другої групи інвалідності для того щоб він виконував більш важку роботу та конфіскацію майна [19, с. 290]. Не минули дослідники і фактологічний аспект проблеми. В біографічних дослідженнях зустрічаємо уточнення злочинів, які влада приписувала дисидентам, зокрема згадуються наклепи на радянську владу, пограбування, рецидивізм [21, с. 145; 26, с. 9; 9, с. 5].

Дисидентам не було притаманне пасивне сприйняття дійсності, тому логічно, що вони чинили спротив неправомірним діям владних структур. Дослідники висвітлили такі методи спротиву владі: відмова брати участь в розслідуванні [9, с. 5]; відмова від адвокатів, яких нав'язувала влада [22];

відмова від помилування і покаяння [21, с. 146; 53; 25, с. 307]; проведення демонстрацій [24, с. 307]; спроби емігрувати з країни для продовження боротьби за права людини за її межами [25; 13] (у випадку Ніни Строкатої спроба була вдалою [12]); перманентні голодування в в'язницях і таборах [9, с. 5; 13; 22, с. 184; 8, с. 429; 12]; надсилання з неволі рукописів книг, листів (зокрема таких, що мали на меті повідомити про порушення прав людини в таборах) [9; 22; 8, с. 430; 25, с. 185; 12]; використання тайнопису, альтернативної комунікації [21, с. 146]; вимога статусу політв'язня [8, с. 430; 53]; вимоги звільнення політв'язнів [24, с. 134]; підбурювання в'язнів до страйків [19, с. 290].

Головною ціллю правозахисників було інформування міжнародної спільноти про порушення прав людини в СРСР. Ця діяльність знайшла висвітлення в біографістиці: звернення до президентів США [7, с. 66], Комітету з прав людини ООН [15, с. 86; 28, с. 201], Міжнародної Амністії, Комітету за вільний світ, Гельсінських груп інших країн [28, с. 201] тощо.

Значно скромнішою була увага в біографічних дослідженнях щодо безпосередньої правозахисної діяльності та внутрішніх справ Української Гельсінської Групи. Вчені аналізуючи практику їх листування з владними структурами, переказували зміст листів, зокрема інформуванням про порушеннями органами КДБ процедур слідства, ув'язнення, звинувачення в цих порушеннях конкретних осіб [12], проведення власних розслідувань репресивних дій КДБ, ознайомлення з порушеними проти дисидентів справами [18, с. 24], збір інформації про порушення прав людини в СРСР [26, с. 9; 23, 136], підготовка документів, управління фінансовою справою Групи [26, с. 9; 23, с. 135], прийняття до неї нових членів [20].

Поза тим, в біографічних дослідженнях в меншому обсязі звернено увагу на стосунки між дисидентами, зв'язок між українським і російським правозахисними рухами, участь окремих українських правозахисників у підготовці меморандумів, бюлетенів, програмних документів.

Висновки. Отже, в біографічних дослідженнях висвітлено різнобічні аспекти діяльності членів Української Гельсінської Групи, проте сюжети пов'язані з репресіями проти дисидентів є найбільшими за обсягом в проаналізованих історіографічних джерелах. В біографістиці історія руху постає, передусім, як індивідуальна боротьба дисидентів з репресивними механізмами держави та їх представниками. Така репрезентація висвітлює той факт, що Гельсінська група часто об'єднувала окремих людей з різних

міст України. В умовах, коли більшість членів руху перебували за ґратами, правозахисний рух перетворювався на боротьбу кількох або, навіть, одного (О. Мешко) дисидента з режимом. Ця боротьба висвітлена через опис засобів і методів спецслужб.

Література:

1. Бажан О. Дослідження проблем дисидентського руху в Україні в сучасній зарубіжній та вітчизняній історіографії. *З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ*. 2001. № 2. С. 520–529.
2. Бажан О. Кандиба Іван Олексійович. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2007. Т. 4. С. 528
3. Бажан О. Мешко Оксана Яківна. *Енциклопедія історії України*. Київ, 2009. Т. 6. С. 790
4. Ведмідь Л. Історіографія опозиційного руху в Україні другої половини 50-х – середини 80-х років ХХ століття : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 220 с.
5. Ведмідь Л.А. Українська Гельсінська група: історіографічний огляд. Київ: Поліграф Центр, 2005. 22 с.
6. Вісовень О. Лідія Вінс у релігійному дисидентському русі в УРСР (1960–1980-ті рр.). *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2014. №1 (42). С. 399–411.
7. Вісовень О. Релігійна та правозахисна діяльність Георгія Петровича Вінса (1928-1998). *Переяславський літопис*. 2014. Вип. 5. С. 61–68.
8. Єзерська І. Іван Гель – спадкоємець ідеї українського визвольного руху та збереження національної пам'яті. *Український визвольний рух: наук. зб. Львів*. 2014. № 19. С. 423-438.
9. Захаров Б. Горинь Михайло Миколайович. Біографічна довідка // Горинь М. *Запалити свічку*. Харків, 2009. С. 3–8.
10. Зайцев Ю. Григоренко Петро Григорович. *Енциклопедія історії України*. Київ 2004. Т. 4. 688 с.
11. Зайцев Ю. Громадський комітет захисту Ніни Строкатої. *Воля і Батьківщина*. 1997. № 3. С. 31–38.
12. Зайцев Ю. Пам'ять. Життя заради України. До 10-річчя від дня смерті Ніни Строкатої. *Одеські вісті*. URL: <https://izvestiya.odessa.ua/uk/2008/08/30/pamyat> (дата звернення: 18.10.2018)

13. Зайцев Ю. Судили патріота... «за зраду Батьківщини»: Штрихи до посмертного портрета багаторічного політв'язня Івана Кандиби. *Високий Замок*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=9277 (дата звернення: 18.10.2018)
14. Кокорський В. Ф. Дисидентство Василя Стуса у світлі концепції влади М. Фуко. *Василь Стус: життя, ідеологія, творчість, соціополітичний і літературний контекст: матеріали VI між нар. наук.-практ. конференції*. м. Вінниця 20-21 квітня 2018 р. Вінниця, 2018. С. 21–26.
15. Костенко І. Правозахисний напрям у діяльності Левка Лук'яненка. *Правозахисний рух: історія та сучасність: матеріали всеукр. студ. наук.-практ конферен.* м. Полтава 8 груд. 2015. Полтава, 2015. С. 84-86.
16. Кривдіна І. Вітчизняна історіографія правозахисного руху. *Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць*. 2000. № 8. С. 377-381.
17. Кривдіна І. Опозиційна діяльність Л. Лук'яненка (1959 - 1991 рр.) // *Бористен. Дніпро*. 2001. № 3 (117). С. 24.
18. Кривдіна І. Правозахисна діяльність Василя Стуса. *Бористен. Дніпро*. 2000. № 12 (114). С. 24.
19. Мордик Т. Правозахисна діяльність Миколи Руденка. *Правозахисний рух: історія та сучасність: матеріали всеукр. студ. наук.-практ конферен.* м. Полтава 8 груд. 2015 р. Вінниця, 2015. С. 288-290.
20. Овсієнко В. Козацька матір (Оксана Мешко). *Віртуальний музей: дисидентський рух в Україні*. URL: <http://archive.khpg.org/en/index.php?id=1121792907> (дата звернення: 06.10.2018)
21. Овсієнко В. Світло для людей: постав і поліг (Олекса Тихий). *Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу*. Донецьк, 2011. С. 139-148.
22. Оліфіренко М. Життєвий і творчий шлях Василя Стуса. *Постаті. Нариси про видатних людей Донбасу*. Донецьк, 2011. С. 180-185
23. Островський В. Правозахисна діяльність З. Красівського. *Український історичний журнал*. 2015. № 5. С. 130.
24. Палкан І. Правозахисна діяльність Р. Руденко. *Правозахисний рух: історія та сучасність: матеріали всеукр. студ. наук.-практ конферен.* м. Полтава 8 груд. 2015. Вінниця, 2015. С. 305-308.

25. Рапп І. Кандиба Іван Олексійович. *Віртуальний музей: дисидентський рух в Україні*. URL: <http://museum.khpg.org/index.php?id=1113912005> (дата звернення: 09.10.2018)
26. Сергієнко О. Оксана Мешко. Феномен Української Гельсінської Групи. *Слово просвіти*. 2010. 4–10 березня (№9). С. 9.
27. Сергієнко О. Оксана Мешко. Феномен Української Гельсінської Групи // *Слово просвіти*. 2010. 11–17 березня (№10). С. 6.
28. Федунішин Л. Правозахисна діяльність В. Чорновола у 1960-1970-х рр. *Чорноволівські читання. Візія майбутнього України: матеріали III і IV наук. конферен., присвячених 80-й річниці з дня народження Вячеслава Чорновола*. м. Київ, 24 грудня 2016, 24 грудня 2017 р. Тернопіль, 2018. С. 197-204.

ГАДЯЦЬКА УГОДА 1658 РОКУ: ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Карпова Ірина Гораціївна

кандидат педагогічних наук, Чернігівський національний технологічний університет

В сучасних умовах, коли відбувається процес розбудови української державності, увагу істориків продовжують привертати сторінки минувшини, що можуть бути корисними у вивченні досвіду державотворення в історії України, події, розвиток яких в минулому міг би досить кардинально змінити її політичну долю. До них, для прикладу, можна віднести нереалізовані перспективи Люблінської унії [3; 4]. Нещодавно виповнилось 360 років з часу укладення Гадяцької угоди, що знайшла неоднозначну оцінку в історіографії і також, на нашу думку, може бути прикладом договору, реалізація положень якого могла б сприяти становленню української державності (державної автономії) ще у XVII столітті.

Як відомо, 16 (6) вересня 1658 року неподалік від міста Гадяч була укладена українсько-польська мирна угода (Гадяцькі пакти) тогочасним гетьманом України І. Виговським з урядом польського короля Яна II Казимира Ваза. Основна ідея договору, розроблена Ю. Немиричем,

полягала у перетворенні України під назвою “Велике Князівство Руське” (території Київського, Брацлавського та Чернігівського воєводств) у третього рівноправного члена Речі Посполитої.

Крім того, угода передбачала довічне обрання козацтвом, шляхтою та духовенством гетьмана, який затверджувався королем; надання вищої законодавчої влади Національним зборам; запровадження посад канцлера, маршалка, підскарбія, вищого судового трибуналу; ведення діловодства руською мовою. Також планувалося карбування власної монети; гарантувалися права та привілеї козацтва, за поданням гетьмана щороку до ста козаків із кожного полку мали можливість отримати шляхетство.

Україна мала право мати власні збройні сили; обіцялося зрівняння в правах православних із католиками; у сенаті Речі Посполитої мали надати місце православному митрополитові київському і п'ятим православним єпископам; розширювались права у сфері освіти й культури (право мати два університети (Києво-Могилянська колегія зрівнювалась у правах із Краківським університетом, а другий виш дозволялося заснувати в іншому місті), планувалося відкриття гімназій, колегій (середніх навчальних закладів) та достатньої кількості друкарень.

Земельні володіння шляхти, конфісковані під час Хмельниччини, мали повернутися попереднім власникам. Отже, в цілому Гадяцькі пакти виглядали як реальна, геніальна (за висловом В. Горобця) можливість отримання Україною автономії у складі Речі Посполитої, що можна було б розглядати як крок уперед на шляху державотворення.

Дослідження історичних умов укладення, змісту, політичних перспектив Гадяцького договору знайшло своє відображення у працях українських та зарубіжних істориків (В. Горобець, С. Наріжний, А. Б. Перналь, С. Плохій, К. Бобятинський, Н. Яковенко, В. Смолій, В. Степанков та ін.) [2]. До проблеми дослідження політичної ваги Гадяцької унії звертались всі знані корифеї української історичної науки – М. Костомаров, М. Грушевський, Д. Дорошенко, В. Липинський та ін.

Вже у перших розвідках дослідників, як представників польської історіографії (С. Твардовський), так і вітчизняних (козацькі літописці С. Величко, Г. Грабянка) прослідковується тенденція до звеличення діянь польського короля; висловлюються переваги угоди. На це звернули увагу і гетьмани пізнішої після І. Виговського доби. Скажімо, П. Дорошенко назвав цю подію “Гадяцькою правдивою комісією”, І. Мазепа зробив

спробу реанімувати угоду, уклавши договір із польським королем Станіславом Лещинським, союзником Карла XII; досить прихильно відносився до угоди й пізніший гетьман України Д. Апостол (який, до речі, знайшов документ у бібліотеці Печерського монастиря), і взагалі, дослідники підкреслюють довготривалість політичного значення Гадяцьких пактів [2]).

Разом із тим діяння гетьмана І. Виговського отримують як у політичних діячів, так й істориків неоднозначну оцінку. Зрозуміло, польська історіографія всіляко підтримувала його діяння, а от російська, як і більшість пересічних українців – навпаки, розцінила, як зраду ідеям Б. Хмельницького.

Чому ж Гадяцькій угоді так і не судилося стати реальністю? Причини нереалізованості її положень можна розглядати як із політичної, так і соціальної точок зору [1]. Попри талановитість політичних задумів відносно майбутньої долі України, висловлених у договорі, Україна знаходилась у досить неоднозначному зовнішньополітичному становищі, на що впливала непослідовна (якщо не сказати зрадлива) політика Московського царства, неможливість без військової підтримки Кримського ханства захищати інтереси України від московських зазіхань, бажання Москви бачити на гетьманстві більш слухняного керманіча.

З точки зору соціальної, умови Гадяцьких пактів не могли задовольнити всі заможні верстви населення Речі Посполитої, як козацької верхівки, так і магнатсько-шляхетських кіл. Вимога повернути землі шляхті, що під час Хмельниччини стали власністю козаків, намагання примусити їх знову платити податки неминуче викликало незадоволення. Відповідно, і шляхта побачила загрозу власним позиціям, необхідність поступитися частиною своїх прав козацтву, тому на сеймі у травні 1659 року при ратифікації угоди кількість реєстру скоротили із 60 тис. (як планувалося) до 30 тис. (неважко уявити, якою соціальною бомбою уповільненої дії ставали ті 30 тис. козаків, які мали стати випищиками, бути позбавленими козацьких прав і привілеїв). Не сприяло політичній стабільності й невирішене питання про унію.

Отже, складність зовнішньополітичного становища України та гострі внутрішні соціальні протиріччя завадили новому шляху у державотворенні, але сам факт розробки та спроби реалізації Гадяцької угоди свідчив про зростання політичного авторитету Гетьманщини,

намагання Речі Посполитої врегульовувати політичні проблеми з урахуванням думки старшинсько-козацької еліти України.

Література:

1. Горобець В. 360-річчя Гадяцької угоди: велич задуму і причини краху [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/istorychna-svoboda-gadiatska-ugoda/29490322.html>
2. Горобець В. Гадяцький договір 1658 р. – чому угода так і не стала унією? (Про перспективи та проблеми реалізації проекту у 360-ліття його укладення) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///D:/Desktop/Hadiatskyi_dohovir_1658_r_chomu_uhoda_tak_i_ne_stala_uniieiu7_Pro_perspektyvy_ta_problemy_realizats.pdf
3. Карпова І. Г. Люблінська унія 1569 року: до 450-річчя укладення // Сучасні досягнення науки і техніки, ХХХ Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, 13 травня 2019 р. Збірник тез доповідей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///D:/Desktop/Мн%20інтернетконф.%2013.05.2019%20Київ/3-частина_травень.pdf
4. Ярмошик І. І. Люблінська унія 1569 р. та Гадяцька угода 1658 р. як втрачений шанс українського державотворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///D:/Desktop/Prpg_2016_2_38%20\(1\).pdf](file:///D:/Desktop/Prpg_2016_2_38%20(1).pdf)

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТЕМИ «НІМЕЦЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ м. ЛЮБОТИНА В 1941-1943 р.р.»

Скрипниченко Юрій Федорович

вчитель історії, магістр «Управління навчальним закладом», здобувач кафедри «Історія України» Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Дослідження присвячене джерельній базі німецького окупаційного режиму м. Люботина в 1941-1943 р. р. Використані принципи історизму, істинності, об'єктивності, спираючись на історичні джерела; методи – ретроспективний і інші. В ході дослідження був зроблений висновок про

те, що незважаючи на значну кількість опублікованих наукових праць, дана тема потребує більшої уваги серед науковців.

Ключові слова: джерельна база, Друга світова війна, Третій райх, Люботин, окупаційний режим.

Актуальність дослідження.

Друга світова війна все далі відходить вглиб історії. Однак інтерес до вивчення історії тих воєнних років на сьогоднішній день серед науковців та в цілому суспільства значний. Особливо до розгляду теми окупаційного режиму в різних регіонах України.

Мета роботи: на основі різноманітних документів Люботинського краєзнавчого музею, міського архівного відділу систематизувати і структурувати джерельну базу даного дослідження.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- систематизувати і структурувати розпорошені документи Люботинського краєзнавчого музею, міського архівного відділу;

- зробити висновки про те, що: по перше - джерельна база теми «Німецький окупаційний режим м. Люботина в 1941-1943 р. р.» у вітчизняній історіографії висвітлена неповній мірі; по друге - матеріали краєзнавчих музеїв, міських архівів відіграють важливу роль у дослідженні німецького режиму на окупованих територіях під час Другої світової війни.

В історіографічному розвитку дослідження джерельної бази німецького окупаційного режиму м. Люботина в 1941-1943 р. р. на сьогоднішній день можна вважати недостатніми. Моя робота повинна заповнити пробіли в джерельній базі даного дослідження. Для цього мною систематизовані розпорошені документи краєзнавчого музею і міського архівного відділу м. Люботина. В результаті проведеного дослідження систематизована структура джерельної бази даного дослідження виглядає так:

I. Документи краєзнавчого музею м. Люботина [1];

II. Міський архівний відділ виконавчого комітету Люботинської міської ради Харківської області [2].

На основі опрацьованого матеріалу удалося зробити наступні висновки:

1. Джерельна база даної теми включає документи краєзнавчого музею і міського архівного відділу м. Люботина; 2. Сьогодні наукові праці

базуються не тільки на працях вітчизняних, закордонних істориків, архівних матеріалів, спогадів безпосередніх учасників тих подій, їхніх родичів, близьких, друзів а і на матеріалів міських, районних архівів, краєзнавчих музеїв. Саме матеріали краєзнавчих музеїв, міських архівних відділів відіграють важну роль у дослідженні німецького режиму на окупованих територіях в роки Другої світової війни.

Література:

1. Документи краєзнавчого музею м. Люботина.
2. Документи Міського архівного відділу виконавчого комітету Люботинської міської ради Харківської області.

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Maksurov Alexey Anatolevich COORDINATION OF LEGAL ACTS IN THE SPHERE OF FOREIGN POLICY OF FINLAND.....3

Бровко Наталія Іванівна АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ МОЛОДІЖНОЇ СУБКУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....4

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право

Shchyhelska Halyna Ostapivna THE LEGAL STATUS OF INTERNATIONAL STUDENTS IN UKRAINE.....8

Акімов Михайло Олександрович ПРИНЦИП ВОЄННОЇ НЕОБХІДНОСТІ ТА ЙОГО ЗАКРІПЛЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ.....12

Іванова Ганна Сергіївна ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ МЕТОДІВ У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....16

Кувакін Сергій В'ячеславович, Бровкіна Марія Іванівна АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ.....19

Михайлов Олександр Васильович, Коваленко Тетяна Володимирівна СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....23

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Гуйван Петро Дмитрович ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАВНІСНИХ І
ПРИСІЧНИХ СТРОКІВ.....28

Гулик Андрій Григорович МЕТА ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ У
ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....33

Світлична Галина Олександрівна СТРУКТУРА СПРАВ ОКРЕМОГО
ПРОВАДЖЕННЯ У СВІТЛІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН ЩОДО
ПРАВОСУДДЯ ТА НОВОЇ РЕДАКЦІЇ ЦПК.....36

Шаповал Микола Михайлович ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЮ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ.....41

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Дубов Олександр Вікторович ФОРМА, ЗМІСТ ТА МЕТА
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З
ВИЯВЛЕННЯ, РОЗКРИТТЯ, РОЗСЛІДУВАННЯ ТА
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ.....45

Опанасенко Олег Миколайович РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....52

Подсухіна Світлана Сергіївна КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ
ПІДПРИЄМСТВА ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ.....55

Історія становлення української державності

<i>Гарбуз Ольга Олексіївна</i> ВИСВІТЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОЗАХИСНОГО РУХУ (1970-1980-ТІ РР.) В БІОГРАФІСТИЦІ.....	59
<i>Карпова Ірина Гораціївна</i> ГАДЯЦЬКА УГОДА 1658 РОКУ: ВТРАЧЕНІ МОЖЛИВОСТІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....	64
<i>Скрипниченко Юрій Федорович</i> ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТЕМИ «НІМЕЦЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ М. ЛЮБОТИНА В 1941-1943 Р.Р.».....	67

Актуальні дослідження правової та історичної науки

Випуск 14

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

10 липня 2019 р.

Підписано до друку 18.07.2019
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 70 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

